

๑๐๐ พรรษา
๑๐๐ พระจริยา
สมเด็จพระสังฆราช

ส. สุกธิพันธ์

“

ความดีก็ตาม ความชั่วก็ตาม
เป็นสิ่งที่ทำได้ทุกเวลา
แต่จะทำสองอย่างพร้อมกันไม่ได้
ต้องทำทีละอย่าง
จึงต้องตัดสินใจเลือกว่าจะทำอย่างไร
จะทำความดีหรือจะทำความชั่ว
อย่ามีใจอ่อนแอโลเล
เพราะจะทำให้พ่ายแพ้ต่ออำนาจ
ของความชั่ว ยอมให้ความชั่วมีอำนาจ
แย่งเวลาที่ควรทำความดีไปเสีย

”

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก

วังนาลัย

๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ลับล่า โลกเอ๋ย
ศตวรรษพระชนมา-	ยุแล้ว
ทวยไทยทั่วพสุธา	โศกสลด
ถวิลพระคุณพิสุทธิแพรว	พจน์พร้อมสรรเสริญ
๑ 'เจริญ คชวัตร' ถิ่นบ้าน	เมืองกาญจน์ฯ
ครองท่ามกลางสาขาน	คาบนั้น
วัยสิบสี่นั้นมาน	ผดุงศาสน์
'สุวฑฒโน' เลิศชั้น	เกียรติก้าวสืบสาน
๑ 'ญาณสังวร' วิสุลล้า	นามสม-เด็จนอ
ธรรมยุตวัดบวรฯ	ชมชื่นแท้
ปรียติปฏิบัตินิยม	ยืนหยัด
พระจริยวัตรงามแล้	ราษฎรนี้อมศรีทธา
๑ ตั้งภาณูมาศไ้อ้	นิราศลา
พจนารถต่างบุปผา	รจิตรร้อย
ประณตพระคุณตรา	ตริงจิต
สรรวมบุญฤทธิ์ไพศพร้อย	สู่ห้วงนิพพานเทอญ

ด้วยความศรัทธาอาลัยยิ่ง

จาก

สำนักพิมพ์ธรรมสภาพร

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ - ผู้ประพันธ์

ด้วยอภิเนันทนาการจาก

บริษัทสภาพรบิศฯ จำกัด

ลำดับที่ ๓๘

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจริยา สมเด็จพระสังฆราช

ผู้เขียน : ส. สุทธิพันธ์

ราคา ๒๕๐ บาท

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ISBN : 978-616-00-1136-0

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม ๒๕๕๖

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

พิสูจน์อักษร : สุวิชา สุชีวกุปต์

ออกแบบปก : อนุรักษ บัวกิ่ง รูปเล่ม : รวบรวม ไบแมลิ

พิมพ์ที่ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

เจ้าของ ผู้พิมพ์โฆษณา : บริษัทสตาปอร์นบุ๊คส์ จำกัด

กรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร

รองกรรมการผู้จัดการ : สุภัคชญา โลกิตสถาพร

บรรณาธิการบริหาร : ประวิทย์ สุวนิชย์

ผู้จัดการฝ่ายผลิต : อัญญาภัทร์ พงษ์ไชย์

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิกชะไชย

ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารองค์กรและกิจกรรมสัมพันธ์ : นฤเบศ สมฤทธิ

ผู้จัดการฝ่ายลิขสิทธิ์ต่างประเทศ : สินธุ์ พรสว่างโรจน์

ที่ปรึกษาทางกฎหมาย : ธนกร กองเพ็ง

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสตาปอร์นบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๕๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๕๐ ๓๘๗๐

กองบรรณาธิการ : stpbook@yahoo.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย

การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์ สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือเล่มใหม่ให้ท่าน

โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมรายละเอียดการชำรุด

ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๙๕๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๕๔

ที่ พ ๔๑๕/๒๕๕๓

สำนักเลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

๖ มิถุนายน ๒๕๕๓

เรื่อง ประทานอนุญาตให้จัดพิมพ์พระประวัติและพระรูป

เจริญพร นางสุวิมล เวียงศิริ

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓

ตามหนังสือที่อ้างถึงกราบทูลสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก ขอประทานอนุญาตจัดพิมพ์พระประวัติและขอประทานอนุญาตอัญเชิญพระรูป
ลงพิมพ์ในหนังสือพระประวัติด้วย เพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณในด้านต่างๆ ของเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระสังฆราช เพื่อเป็นที่ปรากฏแก่พุทธศาสนิกชนสืบไป รายละเอียดแจ้งแล้วนั้น

ได้นำความขึ้นกราบทูลทรงทราบฝ่าพระบาทแล้ว ทรงอนุโมทนาและประทานอนุญาต

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบ.

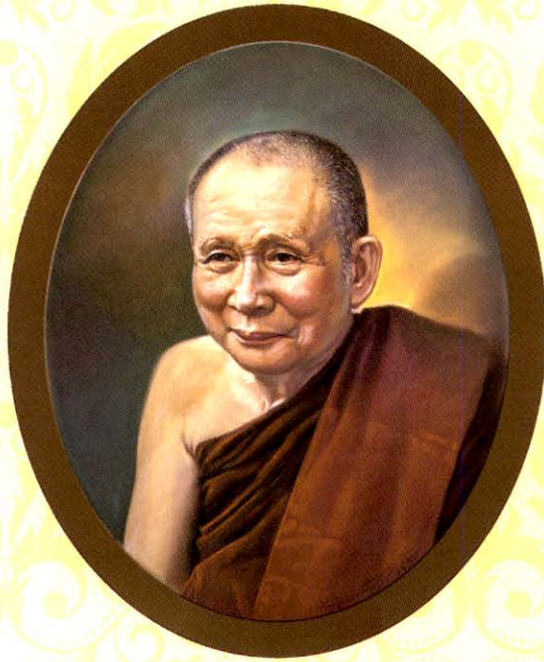
ขออำนาจพร

(พระเทพสารภี)

ผู้ปฏิบัติหน้าที่เลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช

โทร. ๐-๒๒๘๑-๒๘๓๑-๓

โทรสาร ๐-๒๒๘๐-๐๓๔๓

อาเคียรวาท

ยอกรนมัสการ
พระประทีปแห่งบวร
พระเสด็จสู่เมืองแก้ว
สู่แดนพระทศพล

องค์พระญาณสังวร
พุทธศาสน์สองสากล
สละแล้วสิ้นสกันธ์
พันสังสารนิพพานเทอญ

กราบบูชาพระคุณด้วยอาลัยยิ่ง
ส. สุทธิพันธ์ (สุวิมล เวียงศิริ)

สารบัญ

๑. สังเขปพระประวัติ

๗

• พระชาติภูมิ

๙

• การศึกษาเบื้องต้น

๑๐

• สู่เพศบรรพชิต

๑๐

• สมณศักดิ์และพระกรณียกิจ

๑๔

• พระกรณียกิจพิเศษ

๒๐

• การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒๑

• สิ้นพระชนม์

๒๓

๒. ร้อยเรื่อง 'สมเด็จพระสังฆราช'

๒๕

• ทรงพระเยาว์	๒๖
• พระกตัญญูตาธรรม	๓๒
• ปราชญ์ปรีชิตี วิริยะปฏิบัติ	๔๔
• พระเมตตาแม่ทั่วหล้า	๕๘
• พระกรณียกิจ	๖๖
• ผู้สำรวมในพระจริยวัตร	๙๘
• พระเกียรติคุณในระดับสากล	๑๒๐
• 'สองราชา' ผู้ทรงธรรมาภรณ์ และพระบรมวงศานุวงศ์	๑๔๖
• สหธรรมิกและพระบูรพาจารย์ ด้านกรรมฐาน	๑๖๘

๑.

สังเขปพระประวัติ

พระชาติภูมิ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) พระชาติภูมิเป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี มีพระนามเดิมว่า เจริญ คชวัตร ประสูติเมื่อวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ปีฉลู ตรงกับวันศุกร์ ที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระชนกชื่อ นายน้อย คชวัตร พระชนนีชื่อ นางกิมน้อย คชวัตร เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวนพี่น้อง ๓ คน คือ

๑. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

๒. นายจำเนียร คชวัตร (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๓. นายสมุทร คชวัตร (ถึงแก่กรรมแล้ว)

การศึกษาเบื้องต้น

เมื่อพระชันษาได้ ๘ ปี ทรงเข้ารับการศึกษาในชั้นต้นที่โรงเรียน
ประชาบาล วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี จนกระทั่งจบชั้นประถม ๓
ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นสูงสุดของโรงเรียนวัดเทวสังฆารามในสมัยนั้น และทรง
เข้าศึกษาต่อชั้นประถม ๔ ที่โรงเรียนวัดเทวสังฆาราม ที่เพิ่งได้รับอนุมัติให้
เปิดสอนในระดับประถม ๔ เป็นปีแรก โดยทรงเล่าเรียนจนจบชั้นประถม
๕ (เทียบเท่ามัธยม ๒) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

สู่เพศบรรพชิต

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ทรงมีพระพลานามัยไม่สู้แข็งแรงมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ โดยมักทรงเจ็บ
ป่วยอยู่เสมอ จนเมื่อคราวหนึ่งที่ ‘เด็กชายเจริญ’ ป่วยหนัก กระทั่งนาง
กิมน้อยผู้เป็นมารดาซึ่งพยายามหาหมอมารักษาแต่ก็ไม่หาย จึงจใจหนัก
กระทั่งถึงกับเอ่ยปากบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า

“...ขอให้ลูกชายหายเจ็บไข้ ถ้าลูกหายจะให้บวช...”

หลังจากนั้นก็ปรากฏว่าอาการป่วยที่สาหัสนั้นพลันทุเลาและหาย

เป็นปกติในเวลาต่อมา ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ทำให้ภายหลังเมื่อน้าชาย ๒ คนของท่านจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) 'เด็กชาย เจริญ' ในวัยย่าง ๑๔ ปี ซึ่งสำเร็จการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๕ ได้ไม่นานนัก จึงเข้าบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดเหนือในโอกาสเดียวกันนี้ โดยมีพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธิโชติ) เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเหนือ เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระโสภณสมาจารย์ (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เมื่อครั้งยังเป็นที่ พระครูนิวิฐสมาจาร เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม หรือ 'หลวงพ่อวัดหนองบัว' เป็นพระอาจารย์ให้สธนะและศีล

หลังจากบรรพชาแล้ว 'สามเณรเจริญ' ได้ศึกษาธรรมบาลีกับ 'หลวงพ่อดี' และจำพรรษาที่วัดเทวสังฆารามด้วยความตั้งใจออกตั้งใจ จนกระทั่ง เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ หลวงพ่อดีซึ่งเห็นแววว่าลูกศิษย์

ของท่านผู้นี้หน้าจะมีความเจริญในธรรมสืบไปภายหน้า ท่านจึงพา ‘สามเณรเจริญ’ ไปฝากไว้กับพระครูสังวรวินัย (อาจ) เจ้าอาวาสวัดเสนาหา จ.นครปฐม ‘สามเณรเจริญ’ จึงได้ศึกษาบาลีไวยากรณ์กับพระอาจารย์ซึ่งเป็นพระเปรียญมาจากวัดมกุฏกษัตริยาราม จนกระทั่งอีก ๒ ปีต่อมา เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ หลวงพ่อดีได้พาสามเณรเจริญมายังวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อถวายตัวต่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์)

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเมตตา รับ ‘สามเณรเจริญ’ ไว้ในพระอุปถัมภ์แล้ว จึงทรงมอบให้อยู่ในความดูแลของ พระครูพุทธมนต์ปรีชา (เฉลิม โรจนศิริ...ต่อมालาลิกขา) และทรงเมตตา ประทานนามฉายาว่า ‘สุวฑฺฒโน’ ซึ่งหมายความว่า ‘ผู้เจริญดี’

ด้วยสติปัญญาอันเฉลียวฉลาดผนวกกับความวิริยะอุตสาหะและทุ่มเทอย่างเต็มที่ ทำให้การเรียนบาลีไวยากรณ์ของสามเณรเจริญมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่สามเณรเจริญได้เข้าสู่ร่มธรรมแห่งวัดบวรนิเวศวิหาร ท่านสามารถสอบได้นักธรรมชั้นตรี ตั้งแต่ปีแรก ได้นักธรรมชั้นโทและเปรียญธรรม ๓ ประโยคในปีที่สอง (พ.ศ. ๒๔๗๓) และหลังจากนั้นอีกสองปีต่อมา (พ.ศ. ๒๔๗๕) สามเณรเจริญก็สอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยคเป็นผลสำเร็จ

เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ‘สามเณรเจริญ’ ได้กลับไปอุปสมบท ณ วัดเทวสังฆาราม เมื่อวันที่จันทร์ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธิโชติ) ขณะนั้นมี

สมณศักดิ์ที่ พระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเหนือ เป็นพระอุปชฌาย์
พระโสภณสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เมื่อครั้งเป็นที่ พระครูนิวาสิตตสมาจาร
เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม (วัดหนองบัว) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระปลัด
หรั่ง (นามสกุลเชื้อยงฉวี) เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังจากอุปสมบทแล้ว ‘ภิกษุเจริญ สุวฑฺฒโน’ ได้อยู่จำพรรษาที่
วัดเหนือเป็นเวลา ๑ พรรษา ตลอด ๑ พรรษานั้น ภิกษุเจริญได้ทำหน้าที่
เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมให้แก่ภิกษุสามเณรที่โรงเรียนเทวานุกูล*
อย่างเต็มกำลัง สมดังความมุ่งหมายของหลวงพ่อดี จนกระทั่งออกพรรษา
จึงกลับมาอยู่ยังวัดบวรนิเวศวิหารตามเดิมเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมต่อ
และได้ทำทัฬหีกรรม คืออุปสมบทซ้ำเป็นธรรมยุตที่วัดบวรนิเวศวิหาร
อีกครั้งหนึ่งในศกเดียวกันนั้น คือเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖
(สมัยนั้นวันขึ้นปีใหม่อยู่ในเดือนเมษายน ดังนั้นเดือนกุมภาพันธ์จึงถือเป็น
ช่วงปลายปี) โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (สุจิตฺโต
ม.ร.ว. ชื่น นววงศ์ ป.๗) ขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณ-
วงศ์ เป็นพระอุปชฌาย์ พระเทพเมธี (จู อิศฺสรญาโณ ป.๗) เป็นพระกรรม-
วาจาจารย์

---

* โรงเรียนเทวานุกูล เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ ‘หลวงพ่อดี’ ให้จัดสร้างขึ้นภายใน
บริเวณวัดเทวสังฆาราม เพื่อรอให้ ‘ศิษย์เอก’ ของท่าน (คือ ‘ภิกษุเจริญ’) กลับมาเป็น
ครูสอน

สมณศักดิ์และพระกรณียกิจ

แม้จะอุปสมบทอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ‘ภิกษุเจริญ’ ก็ยังคงสนองคุณแก่ ‘หลวงพ่อดี’ พระอุปัชฌาย์องค์แรกของท่านอยู่เสมอ โดยแวะเวียนไปช่วยสอนพระปริยัติธรรมที่โรงเรียนเทวานุกูล (วัดเทวสังฆาราม) อยู่เป็นเวลากว่า ๒ ปี ในขณะที่การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระองค์ ก็ยังคงมีความก้าวหน้ามาโดยลำดับ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๗๘ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๘๑ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

นอกจากนี้ ‘ภิกษุเจริญ’ ซึ่งขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นมหาเปรียญ ในนาม ‘พระมหาเจริญ สุวฑฺฒโน’ ก็ยังคงแสวงหาความรู้เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาและพัฒนาตนเองอยู่ในทุกโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านภาษา ซึ่งท่านขวนขวายศึกษาหาความรู้ทั้งจากตำราและจากครูชาวต่างชาติจนกระทั่งสามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้ถึง ๖ ภาษา คือ ภาษาบาลี ภาษา

สันสกฤต ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมัน ภาษาฝรั่งเศส และภาษาจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษนั้น ท่านสามารถใช้ทักษะทั้งฟัง พูด อ่าน และ เขียนได้อย่างคล่องแคล่ว ทำให้ท่านสามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เผยแพร่สู่ชาวต่างชาติได้โดยแทบไม่มีข้อจำกัดด้านภาษาเลย

นับตั้งแต่สามารถสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้นมา ‘พระมหาเจริญ สุวฑฺฒโน’ ก็ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติภารกิจต่างๆ อย่างเป็นทางการทั้งที่เป็นกิจของวัดและกิจของคณะสงฆ์โดยส่วนรวม ซึ่งมีความสำคัญและต้องใช้ความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นมาโดยลำดับ ตั้งแต่เป็นครูสอนนักเรียนบาลี กรรมการตรวจนักธรรมบาลีและสนามหลวง ตั้งแต่ระดับนักธรรมชั้นตรีจนถึงประโยค ๙ จากนั้นก็ทรงได้รับสมณศักดิ์ และตำแหน่งหน้าที่ทางการคณะสงฆ์และการพระศาสนาโดยลำดับ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี (เริ่มหน้าที่นี้ตั้งแต่สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยคเป็นต้นมา)

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่ง เป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย และเป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์ และเป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ
ที่ พระโศภนคณาภรณ์ (ผู้เป็นอาจารย์หรือเครื่องประดับของหมู่คณะอัน
งาม) ซึ่งนับเป็นราชทินนามที่ตั้งขึ้นใหม่สำหรับพระราชทานแก่พระมหาเจริญ
เป็นรูปแรก และเป็นกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์

พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นกรรมการเถรสมาคม คณะธรรมยุต ประเภท
ชั่วคราว

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นกรรมการอำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ และเป็นกรรมการแผนกตำราของมูลนิธิมหามกุฏราช-
วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นราชในราชทินนามเดิม และได้เป็นผู้ร่วมในคณะทูตพิเศษที่มูลนิธิมหา-
มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่งไปร่วมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ
และพระธาตุพระอัครสาวก ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นกรรมการตรวจชำระคัมภีร์ฎีกา

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต ประเภทถาวร

พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นเทพในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ
ชั้นธรรมในราชทินนามที่ พระธรรมวราภรณ์ (ผู้มีธรรมเป็นอาจารย์คือเครื่อง
ประดับอันประเสริฐ) ซึ่งเป็นราชทินนามที่ตั้งขึ้นใหม่สำหรับพระราชทานแก่

พระโศภนคณาภรณ์เป็นรูปแรกเช่นกัน)

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นกรรมการพิจารณาร่างระเบียบบริหารวัดธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นกรรมการคณะธรรมยุต และเป็นกรรมการมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม (ก.ศ.ม.)

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นสั่งหมมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครอง องค์การปกครองฝ่ายธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร สืบต่อจากพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) ทั้งยังเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, เป็นประธานกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, เป็นกรรมการโครงการเชิดชูและบำรุงพระพุทธศาสนาโดยตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะธรรมยุตภาคทุกภาค, เป็นพระอุปัชฌาย์ และได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสนโสภณ

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมชุดแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร นับเป็นสมเด็จพระญาณสังวรพระองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นประธานกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นรองประธานกรรมการสังคีตการกสงฆ์ ในการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก และเป็นสั่งขปาโมกข์ ปาลีวิโสธกะพระวินัยปิฎก ในการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระ

พระไตรปิฎก เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พ.ศ. ๒๕๓๑ รักษาการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต และเป็นนายก
กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และนายก
สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย (ปัจจุบันเรียกว่า นายกสภามหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย)

ภายหลังจากเสร็จสิ้นพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระ
พระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระ
สังฆราชพระองค์ที่ ๑๘ (สิ้นพระชนม์ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑) เมื่อ
วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ คณะรัฐมนตรีจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งขึ้นดำรง
ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เพื่อเป็นมิ่งขวัญของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน
สืบไป

จากสังฆัตถนะของคณะกรรมการมหาเถรสมาคมและคณะรัฐมนตรี
มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า สมเด็จพระราชาคณะที่มีอาวุโสสูงทางสมณศักดิ์ที่เป็น
ผู้เหมาะสม ได้แก่ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร ป.ธ. ๙)
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร อายุ ๗๕ พรรษา ๕๕ หมายถึง
ท่านอายุ ๗๕ ปี และบวชมาได้ ๕๕ พรรษา เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้
ความสามารถ ได้บำเพ็ญศาสนกิจและกรณียกิจอันเป็นปรทีตานุहित
ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่พุทธจักรและอาณาจักร ทั้งยังเป็นพระมหาเถระ
ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลสมาจารวัตรและมีคุณสมบัติเป็นที่เคารพสักการะของ

ชนทุกชั้น

หลังจากได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลี-
พระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร
วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสมเด็จพระสังฆราช ตามมติเอกฉันท์ที่เสนอไป โดย
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระ
สังฆราช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๑
เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒

พระนามที่ทรงพระกรุณาโปรดถวายแด่สมเด็จพระญาณสังวร
(สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร ป.ธ. ๙) สมเด็จพระสังฆราช ลำดับที่ ๑๙ แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจารึกในสุพรรณบัฏ คือ

**สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศรธรรมนันทิภิบาล อริยวงศาคต
ญาณวิมล สกลมมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกปริยัตติธาดา วิสุทธจริยาธิ
สมบัติ สุวฑฺฒนภิกษานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร สุขุมธรรมวิธาน
ธำรง วชิรญาณวงศวิวัฒ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณ
พัฒนคุณ วิบุลสีลาจารวัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคุณิศร
มหาปธานาธิบดี คามวาสี อรัณยवासี สมเด็จพระสังฆราช เสด็จสถิต
ณ วัดบวรนิเวศ ราชวรวิหาร พระอารามหลวง ทรงเจริญพระชนมายุ
วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์
ในพระพุทธศาสนาเทอญ**

ทั้งนี้ พระนามที่เรียกขานกันทั่วไป ได้แก่ **‘สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก’** ซึ่งแปลความหมายใน
พระนามได้ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร หมายถึง สมเด็จพระผู้มีสังวรธรรม (ธรรม
เป็นเครื่องระวาง) อันประกอบด้วยพระปรีชาญาณ

สมเด็จพระสังฆราช หมายถึง ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก หมายถึง ทรงเป็นผู้นำพระสงฆ์หมู่ใหญ่
ทั้งปวง

พระกรณียกิจพิเศษ

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระผนวช
ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระโศภน-
คณาภรณ์ ได้รับมอบหมายจาก สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิร-
ญาณวงศ์ ให้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ ‘พระอภิบาล’ (พระพี่เลี้ยง) ใน ‘ภิกษุ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว’ ตลอดระยะเวลาที่ทรงผนวช ซึ่ง ‘พระโศภน-
คณาภรณ์’ (พระสมณศักดิ์ในขณะนั้น) ก็สามารถปฏิบัติภารกิจอันสำคัญยิ่ง
นี้ได้อย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ทุกประการ ทั้งถวายการดูแลในกิจวัตรต่างๆ
ที่พระนวกะพึงกระทำ ตลอดจนถวายคำชี้แนะเกี่ยวกับข้อธรรมและข้อปฏิบัติ

ต่างๆ ของสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ‘พระโศภนคณามารณ์’ ยังมีวัตรปฏิบัติ ที่เป็นไปด้วยความสำรวมระวังเป็นนิจ ทั้งยังมีอุปนิสัยที่ก่อปรด้วย ความวิริยะอุตสาหะและใฝ่รู้อยู่เสมอ ซึ่งเป็นแบบอย่างอันงดงามและเหมาะสมยิ่ง ในฐานะผู้ครองเพศบรรพชิต

นอกจากนี้ ในคราวที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จออกทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ และเสด็จประทับ บำเพ็ญสมณธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๑๕ วัน เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราชฯ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ก็ทรงได้รับอาราธนา ให้เป็นพระราชากรมวาจาจารย์ในพระราชพิธีทรงพระผนวช ทั้งยังทรง ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพระอาจารย์ถวายพระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาแห่ง การผนวชด้วย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ทั้งภายในวัดบวรนิเวศ- วิหาร ตลอดจนศาสนสถานอื่นๆ รวมถึงสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์ ต่างๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังทรงปฏิบัติพระกรณียกิจซึ่งเป็นไปเพื่อ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ยังมีได้ทรงดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราช เช่น จัดให้มีการเทศนาธรรมเป็นภาษาอังกฤษ การสอน

กรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศ ซึ่งพระองค์เป็นผู้ดำเนินการด้วยพระองค์เอง ร่วมกับคณะพระภิกษุไทยและพระภิกษุชาวต่างชาติที่มาบวชอยู่ที่วัดบวร-
นิเวศวิหาร ทั้งยังได้เสด็จไปทรงปฏิบัติพระศาสนกิจในต่างประเทศอีกหลาย
วาระในหลายประเทศ ทั้งนี้ โดยเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ
เพื่อสืบสานสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนไทยและชาวพุทธ
ทั่วโลก

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงปฏิบัติพระกรณียกิจด้านวิเทศสัมพันธ์
(ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ) ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ มาตั้งแต่ครั้งทรง
ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ เป็นต้นมา โดยทรงริเริ่มสืบสานสาย-
สัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ รัฐบาล และพุทธศาสนิกชน จนกระทั่งกิจการ
พระพุทธศาสนาในหลายประเทศได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า
ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จึงทรงได้รับความ
เคารพและไว้วางใจสูงสุดจากผู้นำชาวพุทธโลกจำนวน ๓๒ ประเทศ
ยกย่องให้ทรงเป็นผู้นำสูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา โดยได้ทูลเกล้าฯ ถวาย
พระเกียรติยศนี้แด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ณ วันที่ ๑ กันยายน
พ.ศ. ๒๕๕๕ นับว่าทรงเป็นประมุขสงฆ์พระองค์แรกของโลกที่ได้รับทูลเกล้าฯ
ถวายพระเกียรติยศสูงสุดนี้

นอกจากจะปฏิบัติพระกรณียกิจในด้านต่างๆ เป็นอเนกประการแล้ว
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ยังทรงใส่พระทัยในกิจแห่งสงฆ์
ทั้งด้าน ‘คันถธุระ’ และ ‘วิปัสสนาธุระ’ อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ในเวลา
พรรษาที่ทรงหมั่นศึกษาเล่าเรียนในหลักตำราหรือคัมภีร์ และเมื่อออกพรรษา

ก็มักทรงหาโอกาสออกจาริกธุดงค์ไปตามป่าเขาอันวิเวก เพื่อบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน อบรมจิตใจตามหลักสมณะและวิปัสสนา ตามแนวทางของคณาจารย์ผู้เป็น 'ครู' ในทางธรรมอยู่เสมอ จึงนับว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นสังฆราชาผู้ก่อปรด้วยความพากเพียรอุตสาหะ และทรงเป็น 'ปราชญ์' แห่งยุค ผู้ถึงพร้อมทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ อย่างยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน

สิ้นพระชนม์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สิ้นพระชนม์เนื่องจากการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ น. สิริพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษา โดยทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่มีพระชันษายืนยาวที่สุด เท่าที่มีปรากฏในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย

ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระศพ ณ ตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร และถวายพระเกียรติยศตามพระราชประเพณีทุกประการ

๒.

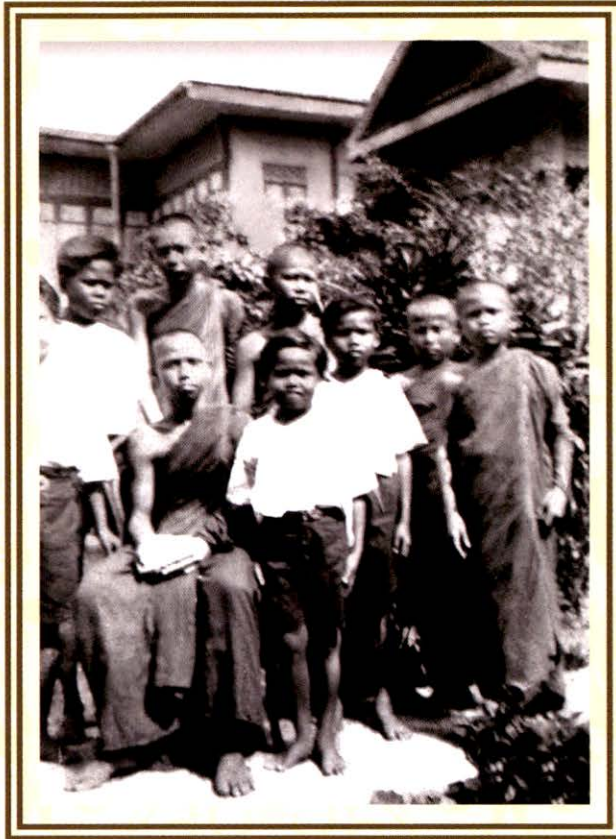
ร้อยเรื่อง

‘สมเด็จพระสังฆราช’

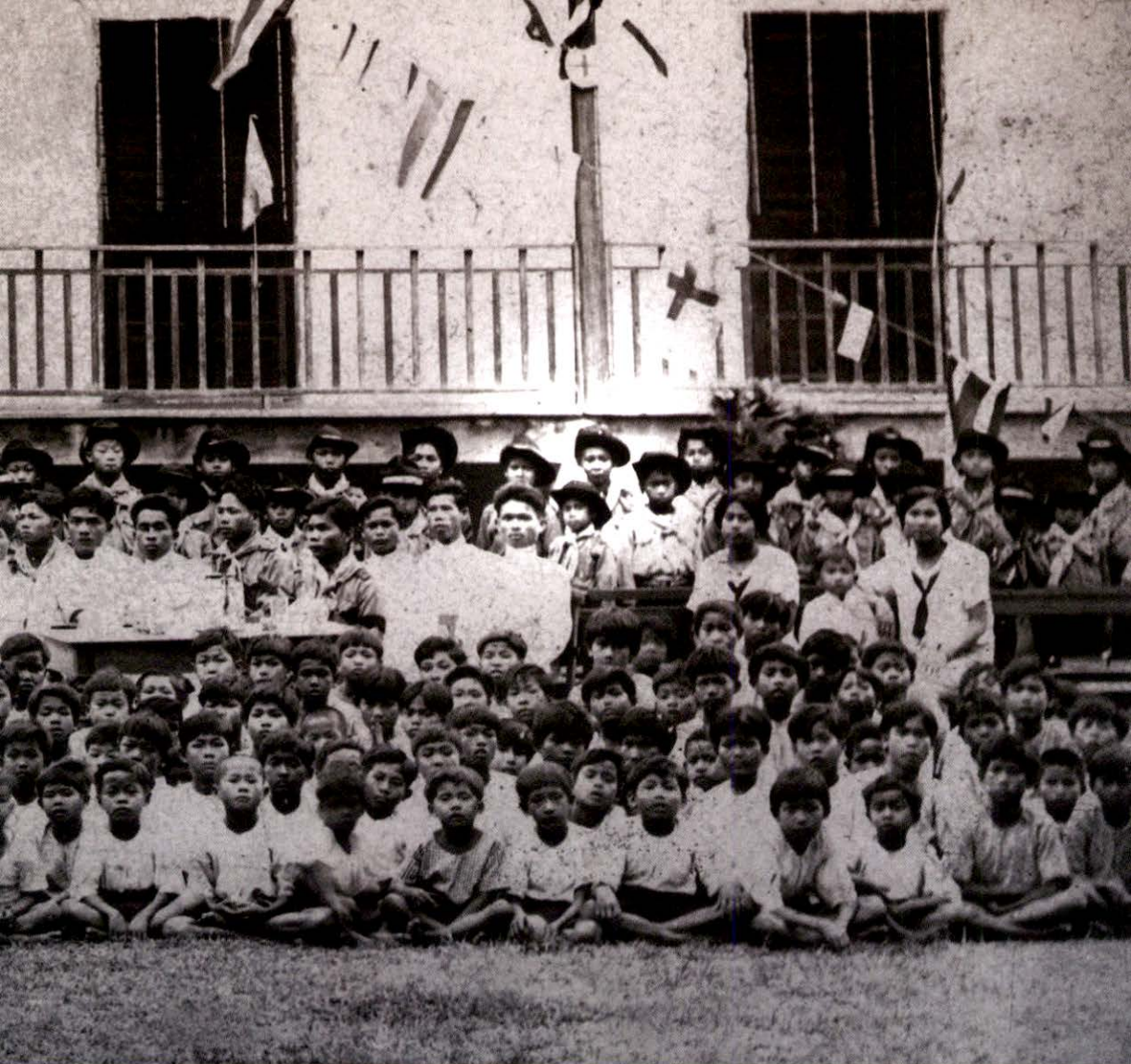

ทรงพระเยาว์

- ๑ ..... เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เมื่อยังทรงพระเยาว์และขณะทรงเป็นสามเณร ทรงฉายร่วมกับน้องๆ และพระสหายที่เป็นสามเณรด้วยกัน ที่วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) จ.กาญจนบุรี พระรูปนี้เป็นพระรูปเก่าแก่ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเก็บอยู่ในอัลบั้มส่วนพระองค์

๒ ..... พระรูปเก่าแก่ที่ทรงฉายเพื่อเป็นที่ระลึกขณะเป็นนักเรียน ทรงสวมชุดลูกเสือ
เส้นสีของพระรูปเลื่อนกลางจนแทบจะมองไม่เห็นพระองค์ท่าน เป็นอีก
พระรูปหนึ่งที่ทรงเก็บไว้ในอัลบั้มสวนพระองค์

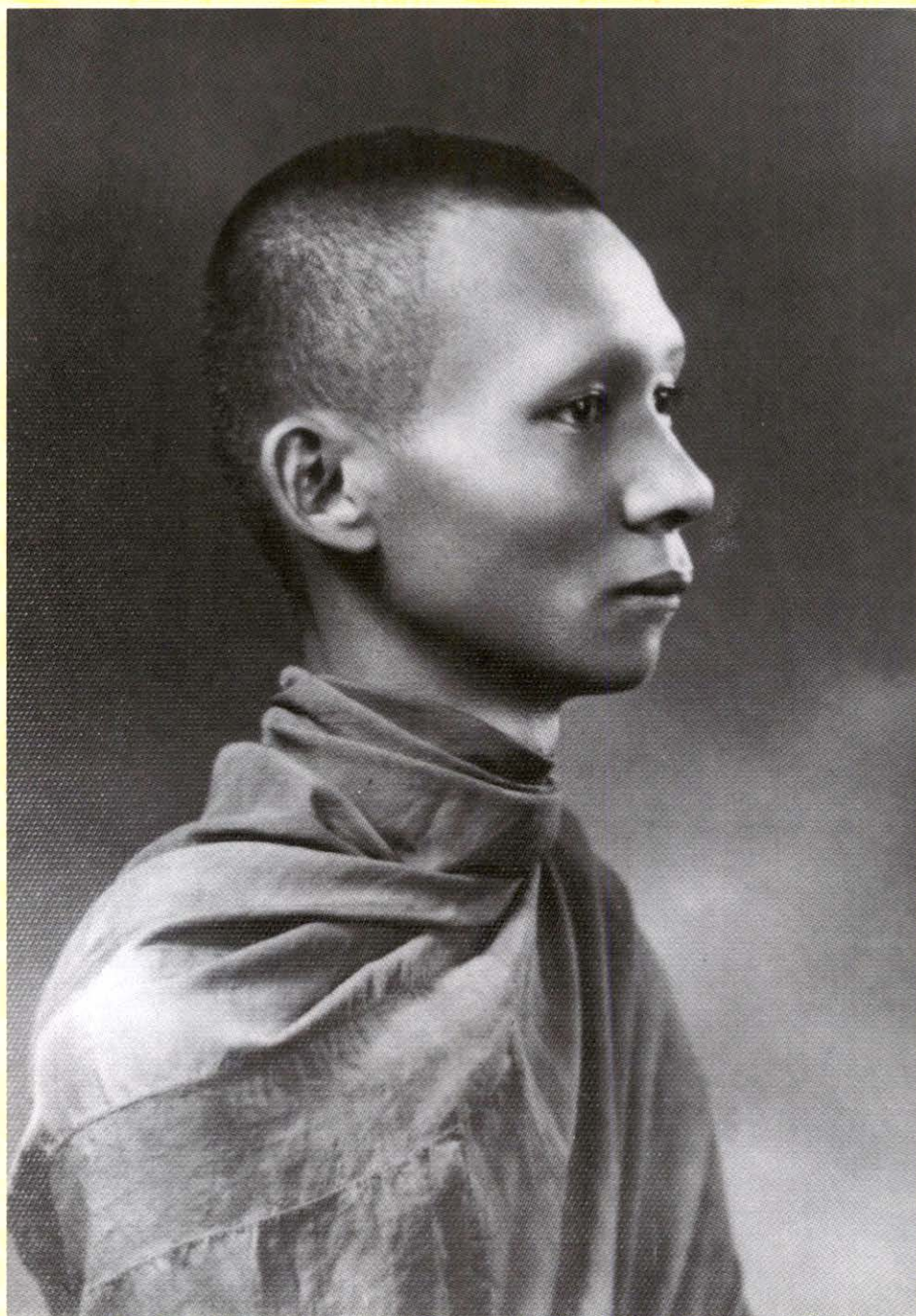
- ๓ พระรูปที่ทรงฉายขณะเป็น 'สามเณรเจริญ คุชวัตร' ขณะทรงมีพระชนมายุ
ประมาณ ๑๕-๑๖ พรรษา และเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับตอนที่
'หลวงพ่อดิ' วัดเหนือ (วัดเทวสังฆาราม จ.กาญจนบุรี) ได้พาท่านขึ้นรถไฟ
จาก จ.กาญจนบุรีเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อเฝ้าถวายตัวต่อเจ้าพระคุณสมเด็จ
พระวชิรญาณวงศ์ (ต่อมาทรงดำรงสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์) เพื่อให้อยู่ศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนัก
วัดบวรนิเวศวิหาร

พระกตัญญูตาธรรม

๓๔

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจริยา สมเด็จพระสังฆราช

ทรงฉายเมื่อครั้งยังเป็นพระเปรี๊ญ

ครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ‘พระมหาเจริญ สุวฑฒโน’ เปรี๊ญธรรม ๗ ประโยค เกิดลื่นอาลัยในสมณเพศ มีความคิดจะลาสิกขา จึงได้ทำหนังสือยื่นไปยังกระทรวงธรรมการ (ตามประเพณีแล้ว พระมหาเปรี๊ญที่จะลาสิกขาจะต้องทำหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ยื่นไปยังกระทรวงธรรมการ เพื่อให้คณะสงฆ์อนุมัติ) ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยมีกำหนดจะลาสิกขาในวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐* และในการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตในครั้งนั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร) ก็ได้อนุมัติแล้วด้วย

แต่แล้วเมื่อความดังกล่าวทราบถึงโยมแม่ ‘นางน้อย คชวัตร’ รีบเดินทางจาก จ. กาญจนบุรีมายังวัดบวรนิเวศวิหารด้วยความร้อนใจ และทันทีที่ได้พบหน้า ‘พระมหาเจริญ’ ประโยคแรกที่ ‘นางน้อย’ เอ่ยปากพูดกับพระลูกชายก็คือ “ถ้าคุณมหาสิ่ก อีฉันจะผูกคอตาย!”

เท่านั้นเอง พระมหาเจริญก็ได้สติและละความปรารถนาที่จะลาสิกขาจนหมดสิ้น แล้วรีบทำหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่งเพื่อขอถอนหนังสือลาสิกขาที่เคยส่งมาก่อนหน้านี้ โดยให้เหตุผลสั้นๆ ไว้แต่เพียงว่า

“บัดนี้ อาตมภาพมีความจำเป็นอย่างที่สุดที่จะลาสิกขาไม่ได้”

---

* หากนับแบบปฏิทินปัจจุบัน จะเป็นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ แต่เนื่องจากในสมัยนั้นยังใช้วันขึ้นปีใหม่แบบไทย คือวันที่ ๑ เมษายน ดังนั้น เดือนมกราคมจึงยังอยู่ในปีเดียวกับเดือนธันวาคม

เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ทรงฉายในพิธีมาปนกิจศพ
นางน้อย คชวัตร พระชนนี ณ เมรุวัดเทวสังฆาราม จ.กาญจนบุรี พ.ศ.
๒๕๑๐

เมื่อยามที่โยมมารดาอยู่ในวัยชรา เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้เชิญ
โยมมารดาของพระองค์ให้มาพำนักอยู่ที่ ‘เรือนขาว’ เรือนหลังน้อยที่ปลูกไว้ใน
บริเวณสังฆาวาสของวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อที่พระองค์จะได้อุปการะปรนนิบัติได้
สะดวก ในขณะที่โยมมารดาของพระองค์ก็จะคอยดูแลบุตรของตนเสมอเช่น
เดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่เรื่องเล็กน้อยอย่าง ‘หมาก’ ที่ท่านจะจัดเตรียมเป็นคำๆ ไว้
ประเคนถวาย ‘พระลูกชาย’ เป็นประจำทุกวัน จนเมื่อโยมมารดาของพระองค์
ล้มเจ็บลงและถึงแก่กรรมไปด้วยวัย ๗๙ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ เล่ากันว่า นับแต่
โยมมารดาถึงแก่กรรม เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ไม่โปรดที่จะเสวยหมากอีกเลย

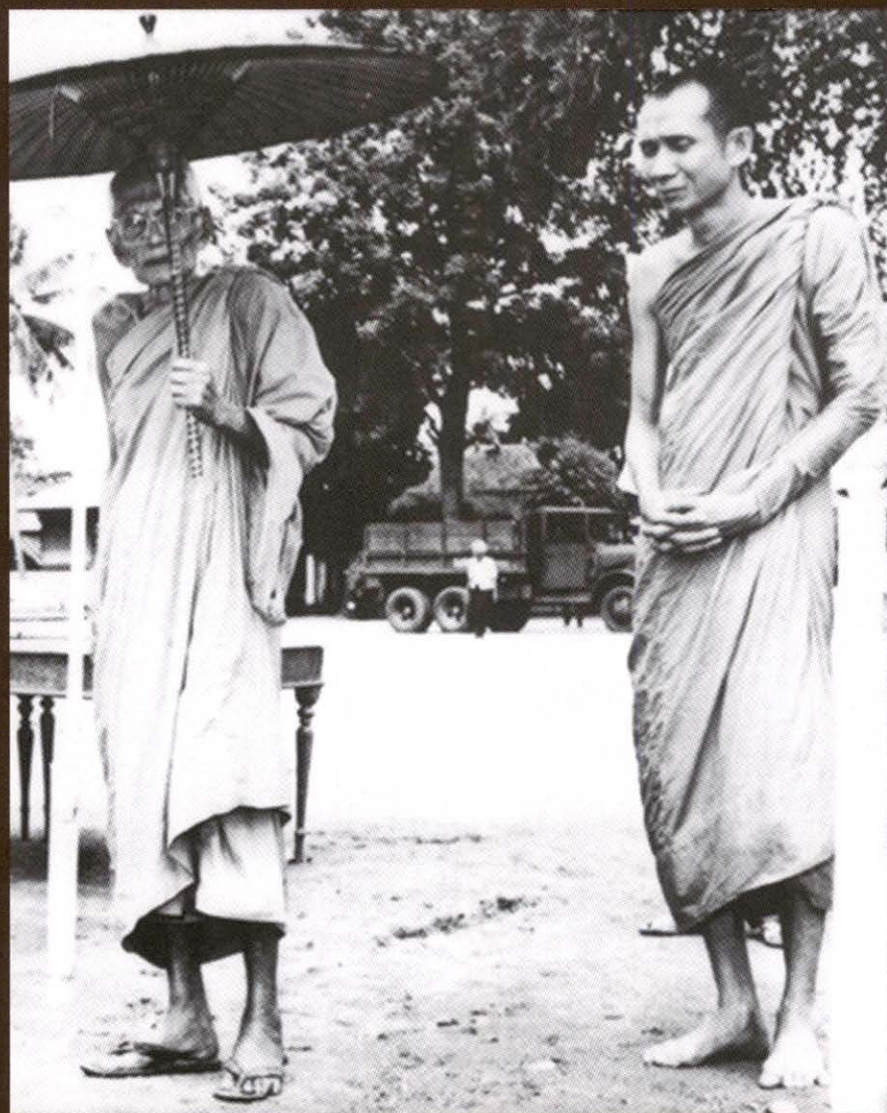
สิ่งของอย่างหนึ่งที่มีคุณค่าทางใจอย่างยิ่งต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณ-
สังวร สมเด็จพระสังฆราช ก็คือ ‘อาสนะ’ ที่ตัดเย็บด้วยผ้าฝืนหนึ่ง ซึ่งโยมมารดา
ของพระองค์เคยเย็บถวายตั้งแต่ครั้งที่ทรงเป็นพระเปรียญ ทรงใช้มาตลอดจนแม้
ผ้านั้นเก่าและขาดมากแล้ว ก็ยังทรงวางไว้ใต้อาสนะฝืนใหม่ด้วยความเคารพรัก
เสมอ เคยมีผู้ไม่ทราบที่มาของอาสนะฝืนนี้มาพบเข้า และคิดจะนำไปทิ้งด้วยเห็น
เป็นผ้าเก่าๆ แต่พระองค์รับสั่งว่า “นั่นของโยมแม่ เอาไว้ที่เดิม”

เรือนขาว

- ๖ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวาย
สักการะหลวงพ่อดี (พระอุปัชฌาย์ของท่าน) ณ วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ)
จ.กาญจนบุรี ในงานสมโภชหิรัญบัฏที่ พระสาสนโสภณ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

๗ **ทรงฉายพร้อมกับหลวงพ่อดี ในงานสมโภชศิริบุญปฏิที่ พระสาสนโสภณ
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕**

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีความเคารพอนุอบน้อม และมีความกตัญญูต่อพระอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ของท่านเสมอมาตั้งแต่ยังเป็นสามเณร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ‘หลวงพ่อดี’ พระอุปัชฌาย์ของท่าน ที่นอกจากจะเป็นผู้ดูแลและถ่ายทอดความรู้ในทางธรรมให้แก่ท่านแล้ว (ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร ท่านก็เป็นผู้ต่อหนังสือคำ สอนเทศนาธรรมกัณฑ์ ‘อริยทรัพย์’ ให้ศิษย์ของท่านผู้นี้ด้วยตนเอง) ยังเป็นผู้สนับสนุนให้ ‘สามเณรเจริญ’ ได้เรียนหนังสือและบาลีธรรม ทั้งยังพามาฝากให้ได้อยู่ในอุปการะของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์) จึงนับว่า ‘หลวงพ่อดี’ เป็นผู้ให้ชีวิตใหม่แก่ ‘สามเณรเจริญ’ อย่างแท้จริง

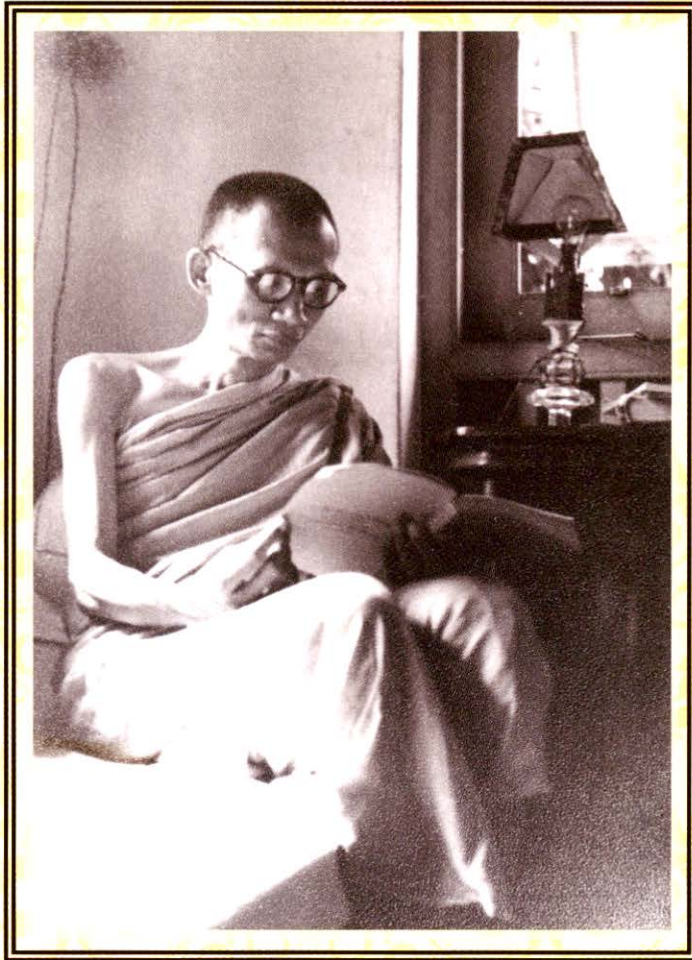
๘ ..... เสด็จไปถวายสักการะพระอัฐิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร)
วัดเทพศิรินทราวาส ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นประจำทุกๆ ปี

๙ ..... เสด็จไปถวายสักการะพระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต-
ชิโนรส วัดพระเชตุพนฯ ในเทศกาลเข้าพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒

ปราชญ์ปริยัติ วิริยะปฏิบัติ

๑๐ ..... ทรงอ่านหนังสือบนตำหนักคอยท่า ปราโมช เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่
พระโศภนคณาภรณ์ ห้องนี้เป็นที่ที่ทรงพักกลางวัน และเป็นห้องที่ทรงฟัง
วิทยภาคภาษาอังกฤษ เพื่อการศึกษาภาษาอังกฤษเป็นประจำทุกคืน

“ถ้าพูดถึงความสนใจของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ในการศึกษาหาความรู้ก็
คือ...ถ้าทรงมีเวลาเมื่อไหร่ ก็จะเห็นว่าท่านทรงอ่านและเขียนหนังสือตลอด ทั้ง
ในเวลาที่อยู่เฝ้าฯ อยู่ในกุฏิ หรือในที่อื่นๆ ก็เหมือนกัน เรียกว่าการอ่านหนังสือ
การเขียนหนังสือ เป็นเรื่องปกติของท่านเลย” (รศ.สุเชาว์ พลอยชุม)

ขณะทรงเป็น ‘พระมหาเจริญ’ ทรงฉายร่วมกับพระภิกษุที่มาศึกษาภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤต กับ ‘สวามีสัตยานันทปุรี’ (Prafulla Kumar Sen) นักบวชในศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นปัญญาชนและอาจารย์มหาวิทยาลัย ศานตินิเกตัน ประเทศอินเดีย (มหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งโดย รพินทรนาถ ฐากูร นักปราชญ์ร่วมสมัยของอินเดีย)

นอกจากจะทรงแม่นยำและแตกฉานในพระไตรปิฎกแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชยังทรงสนพระทัยในการศึกษาภาษาต่างประเทศอีกด้วย โดยตั้งแต่องค์ทรงเป็น ‘พระมหาเจริญ’ ได้ทรงศึกษาจนสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ละติน จีน บาลี และสันสกฤต (จากภาพ) ราว พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘ ‘พระมหาเจริญ’ และพระมหาเปรียญรุ่นหนุ่มในสำนักวัดบวรนิเวศวิหารอีกหลายรูป ได้ไปศึกษาวิชาภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษกับ ‘สวามีสัตยานันทปุรี’ ผู้ซึ่ง รพินทรนาถ ฐากูร ชักชวนให้เดินทางเข้ามาเป็น ‘ทูตวัฒนธรรม’ เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับสยามที่ขาดหายไปหลายร้อยปี เนื่องจากสวามีฯ ผู้นี้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทั้งด้านศาสนา-ปรัชญาของอินเดีย รวมทั้งด้านภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤตนั่นเอง (สวามีฯ เข้ามาอยู่ในเมืองไทยได้ประมาณ ๗-๘ ปี จนสามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ดี และเขียนหนังสือภาษาไทยเอาไว้หลายเล่ม)

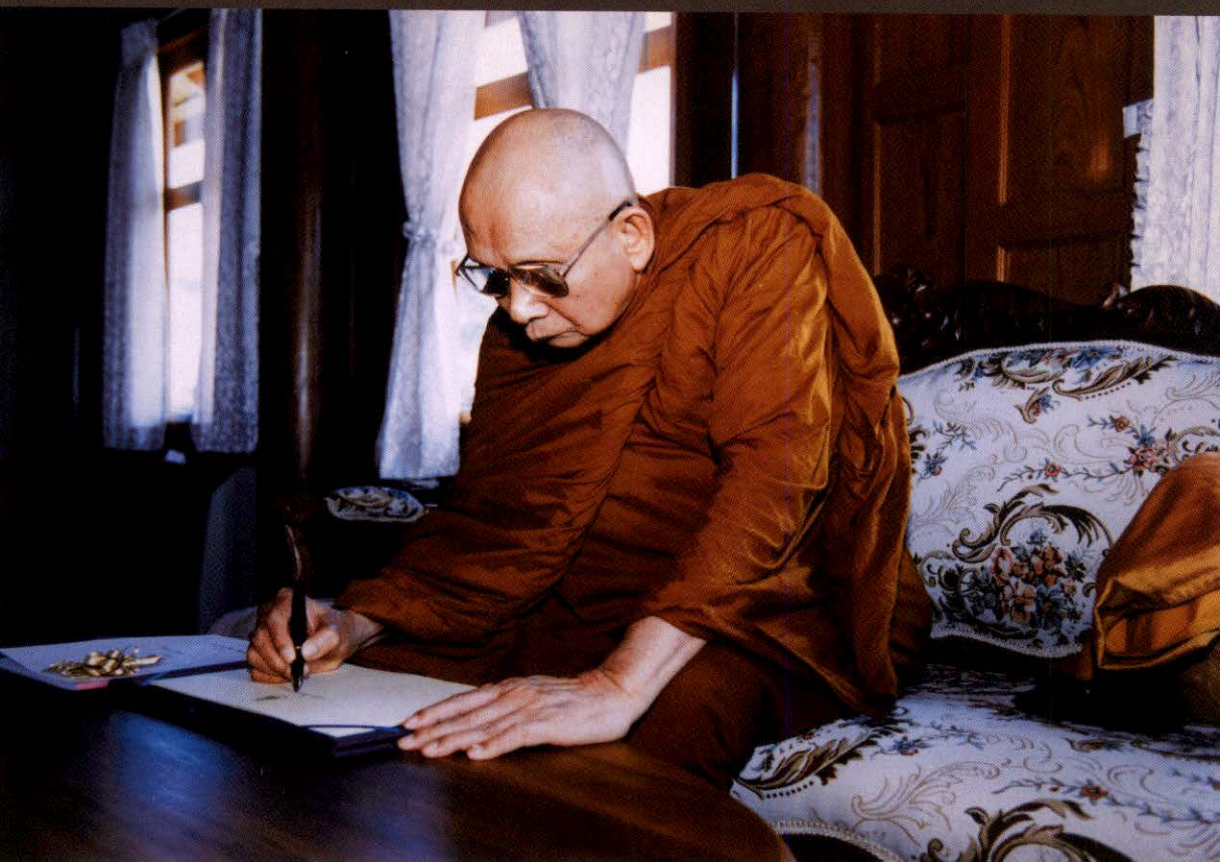
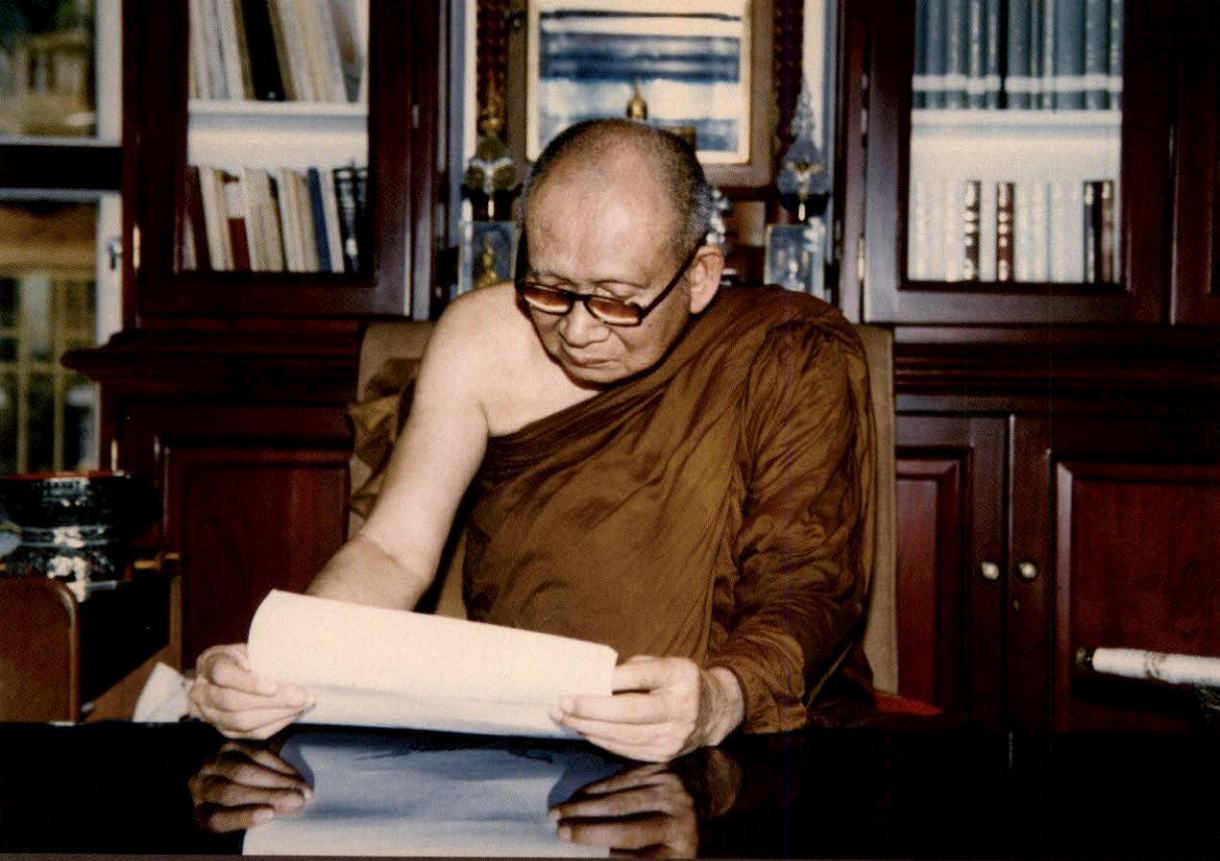

๑๒

ทรงฉายที่หน้าพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ในโอกาส
ประสาธน์ปริญาบัตรศาสนศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๑ ของมหาวิทยาลัยมหา
มกุฏราชวิทยาลัย โดยขณะนั้นทรงเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์
และทรงเป็นพระราชอาคันตุกะที่ พระโคกนคณภรณ์ ในภาพมีบุคคลสำคัญ
หลายท่าน อาทิ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ประทับ
บนเก้าอี้), พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ ธรรมประทีป) อดีตเจ้าอาวาสวัดบวร
นิเวศวิหาร (สวมแว่นดำ), สวามีสัตตยานันทปุรี (ฆราวาสที่ยืนอยู่แถวบน
สุดด้านขวามือ) ครูสอนภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษให้แก่เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระญาณสังวรฯ เมื่อครั้งทรงเป็นพระเปรียญ

- ๑๓ ..... พระรูปที่ทรงฉายร่วมกับพระภิกษุและสามเณรที่สอบเปรียญได้ สันนิษฐานว่า น่าจะทรงฉายในขณะที่ทรงเป็นพระเปรียญ ๗-๘ (ราว พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๘๑) โดยช่วงนั้นทรงได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ครูสอนปกรณ์และบาลีในสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ทรงเป็น ‘พหูสูต’ ผู้เฝ้พระทัยในการศึกษาหาความรู้อย่างยิ่ง

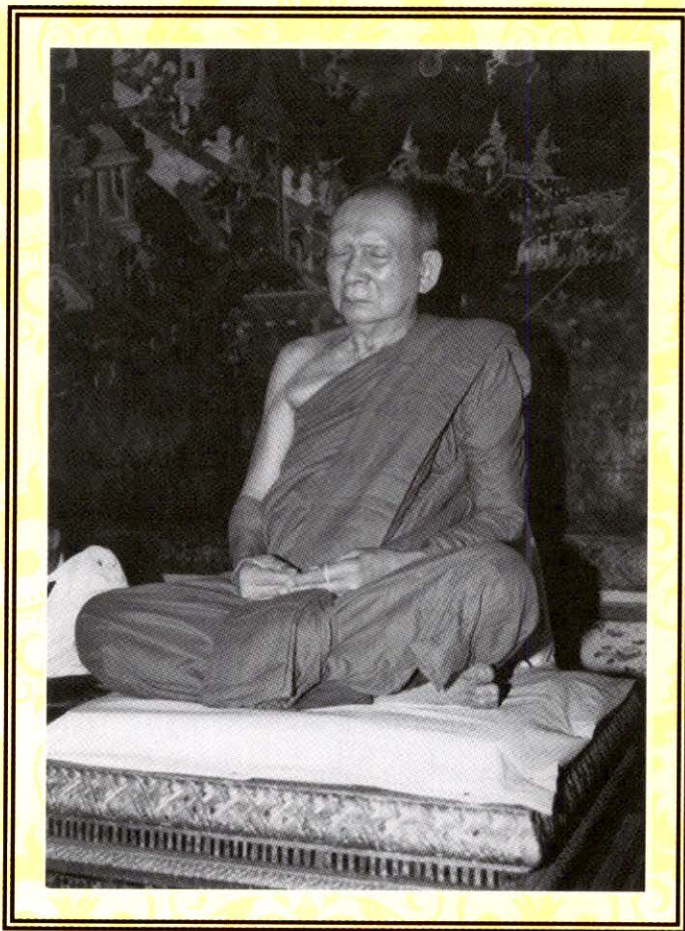
“ตอนนั้นน่าจะราวปี ๒๕๒๕ อาตมาอยากได้เครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในสำนักเลขานุการฯ...แต่การจะเอาคอมพิวเตอร์มาใช้ในวัด สมัยนั้นยังไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับกัน ดูไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์

...เย็นวันหนึ่งอาตมาเห็นว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ปลอดโปรง จึงกราบทูลว่าอยากได้อุปกรณ์เพิ่มเติมในสำนักงาน พระองค์รับสั่งว่าพิมพ์ดีดไฟฟ้าก็มีแล้วนี่ เลยกราบทูลว่าอยากได้คอมพิวเตอร์ พระองค์ก็ถามว่าคอมพิวเตอร์เป็นอย่างไร อาตมาก็อธิบายโครงสร้างการทำงานของคอมพิวเตอร์ให้พระองค์ฟังอย่างละเอียดด้วยความภาคภูมิใจ พระองค์ฟังจบแล้วก็ยังนั่งอยู่ พระองค์นั่งอยู่พักใหญ่ อาตมาก็ทูลว่า เกล้าฯ ขอประทานอนุญาตนำคอมพิวเตอร์มาใช้ พระองค์ก็นิ่งอีก อาตมาก็ใจตุ้มๆ ต่อมๆ

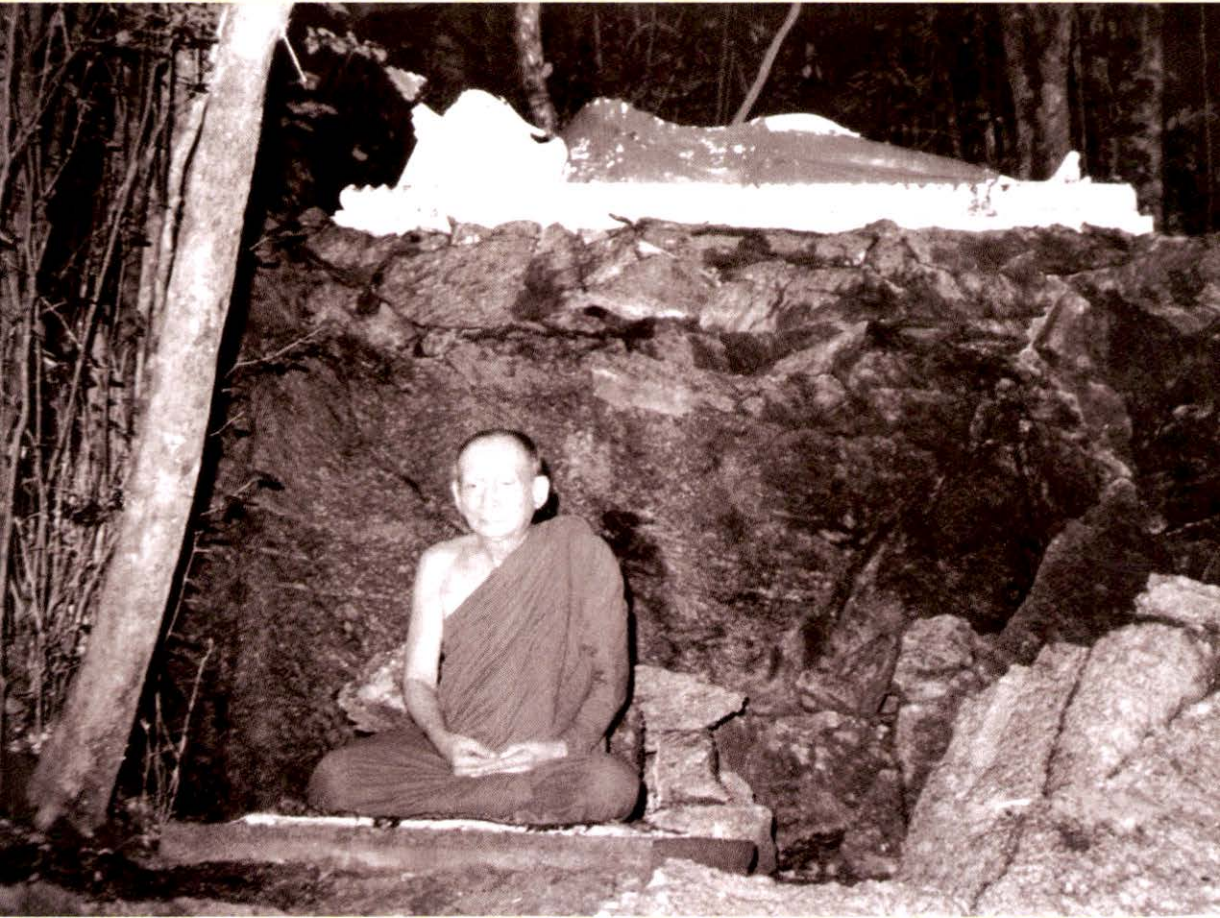
...สิ่งแรกที่พระองค์รับสั่งก็คือ “คุณไปนั่งกรรมฐานดีกว่า ไปฝึกปฏิบัติดีกว่า” ใจอาตมาที่ฟองโตเลยแพบลง ในใจตอนนั้นก็ยังคิดว่าพระองค์สูงอายุแล้ว ก็คงไม่มาสนใจของใหม่ๆ แบบนี้ พระองค์ตรัสต่อว่า “ถ้าคุณฝึกปฏิบัติ คุณก็ไม่ต้องใช้คอมพิวเตอร์ เพราะตัวคุณนั่นแหละเป็นคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ยังต้องใช้คีย์บอร์ดป้อนข้อมูล คุณก็มีตั้งแต่เกิด มีอายตนะ ตาหูจมูกปากลิ้น ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ คุณก็รับข้อมูลตลอดเวลา ฮาร์ดดิสก์ของเรามีไม่จำกัด ไม่เหมือนคอมพิวเตอร์ ถ้าขาดสมาธิ ขาดการฝึกจิต ก็เหมือนขาดซอฟต์แวร์ ไม่มีซอฟต์แวร์คุณก็มั่ว”

พระองค์ฟังแค่นั้น ก็เข้าใจระบบปฏิบัติการของคอมพิวเตอร์หมดเลย พระองค์รับสั่งว่า การฝึกจิตก็คือการพัฒนาซอฟต์แวร์...เสร็จแล้วพระองค์ก็รับสั่งว่า “อนุญาต” แล้วก็ถามรายละเอียดว่าไปหามาจากที่ไหน อย่างไร พระองค์รับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น เอามาเผื่อ**ที่นี่*** ด้วย...” (บทสัมภาษณ์ พระตากยวงศ์สุทธิ จากหนังสือ ‘พระผู้สำรวมพร้อม’)

* เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงใช้คำแทนพระองค์ว่า ‘ที่นี่’ เสมอ

๑๕ ..... เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นปราชญ์ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ ผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียรอย่างยิ่ง ดังที่ท่านเจ้าคุณพระราชญาณทวี (สวิตย์ ปิยวิสุทธิ เจ้าของนามปากกา 'ปิยโสภณ') วัดพระราม ๙ กาญจนนาภิเษก ได้เล่าว่า “สมเด็จฯ พระสังฆราชทรงทำสมาธิทุกวัน วันละสองเวลา ตอนเช้า มีดและก่อนบรรทม ทุกวันตอนกลางคืนจะเห็นว่าทรงทำสมาธิ หรือหากทรงมีกิจไม่ว่าจะเสด็จไปไหน กลับมาเวลาไหนก็ตาม เมื่อกลับมาก็จะทรงมานั่งสมาธิที่ตำหนักคอยท่า ปราโมช”

๑๖ ..... **ประทับเจริญสมาธิกรรมฐานบนเขาซีโอน วัดญาณสังวราราม จ.ชลบุรี**

“เมื่อใดที่ทรงผ่อนคลายจากพระกรณียกิจที่วัดบวรฯ จะเสด็จมาที่วัด
แห่งนี้เป็นประจำ บางครั้งเสด็จเพื่อทรงงาน และบ่อยครั้งที่เสด็จมาเพื่อทรง
ปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน ทรงชอบขึ้นไปบนเขา กุฏิของพระองค์ก็อยู่บนเขา จะทรง
ขึ้นไปปฏิบัติสมาธิ หาที่เงียบๆ ในการทรงทำสมาธิ” (รศ.สุเชาว์ พลอยชุม)

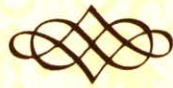

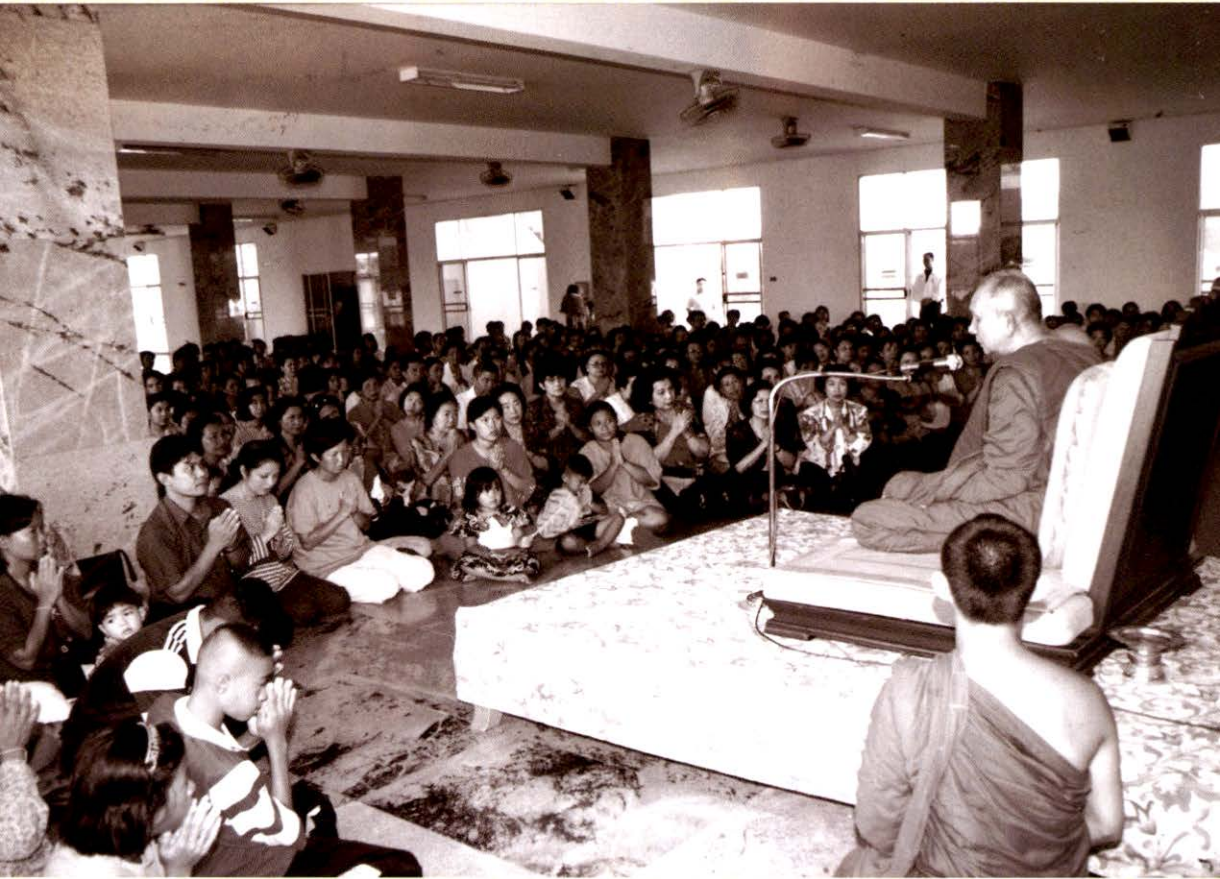
๑๗ ..... นายกสภามหาวิทยาลัยมหิดล ถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
กิตติมศักดิ์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒

๑๘ นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

พระเมตตาแผ่ทั่วหล้า

๑๙ ..... ประทานโอวาทและอำนวยการแก่พุทธศาสนิกชน ในเทศกาลสงกรานต์
ภายในพระมหาเจดีย์ฯ วัดญาณสังวราราม

๒๐ ..... ทรงประทานพรแก่ นายจำเนียร คชวัตร น้องชาย (ถึงแก่กรรมแล้ว) ณ
หน้าตำหนักคอยท่า ปราโมช

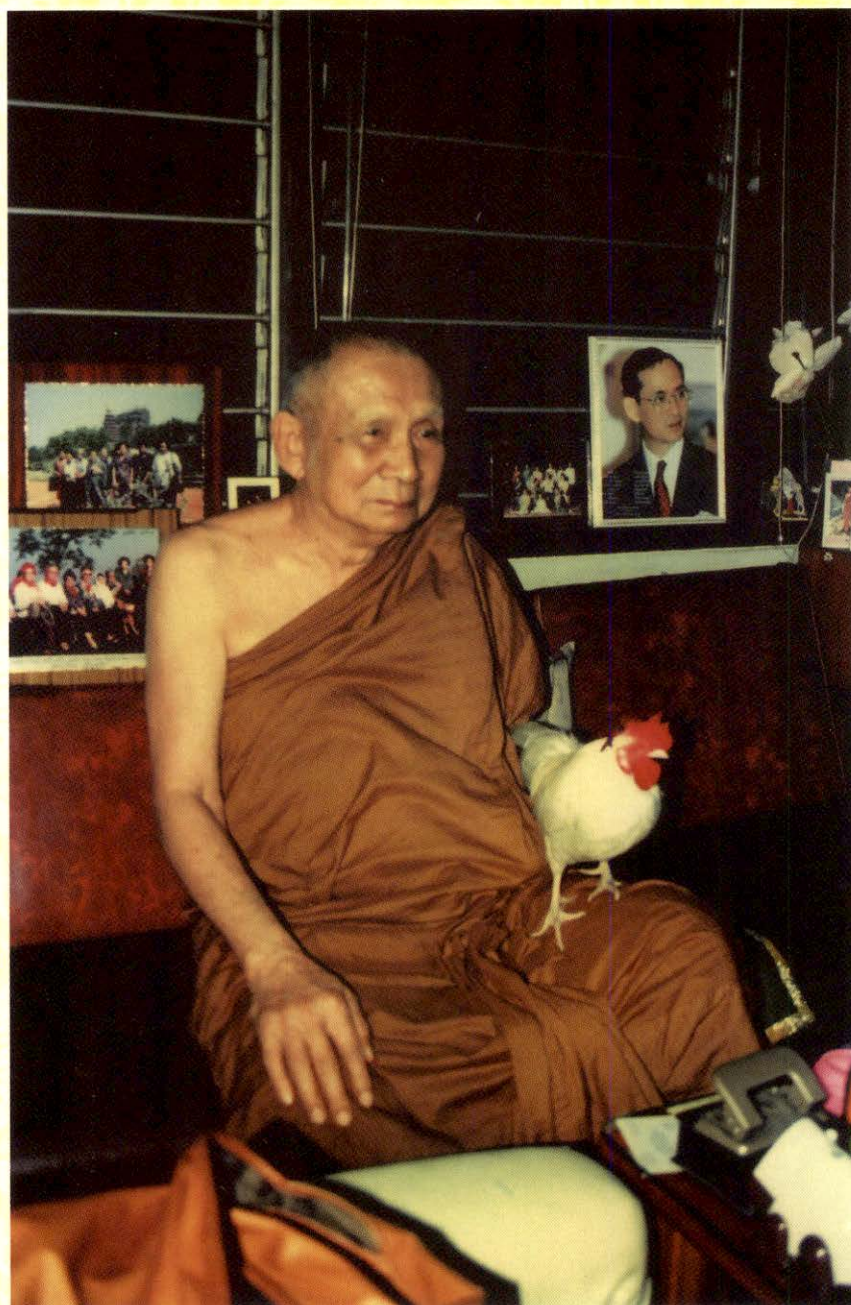
๒๑ ..... ทรงฉายเมื่อครั้งเสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนและสนทนารธรรมกับท่านพุทธทาส
ภิกขุ ที่สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี โดยขณะประทับอยู่ที่อาสนะนั้น
เอง ไก่แจ้สีขาวตัวนี้ (เป็นไก่ที่ท่านพุทธทาสเลี้ยงเอาไว้ที่สวนโมกข์ฯ) ก็ได้
เดินมาวนเวียนอยู่ใกล้ๆ พระองค์ แล้วในที่สุดก็มาเกาะอยู่ที่พนักพิงด้านหลัง
ของพระองค์นั่นเอง เป็นเหตุให้ผู้ที่ได้เห็นในวันนั้นต่างรู้สึกประหลาดใจ
จนกระทั่งต้องถ่ายภาพนี้เอาไว้

๖๓

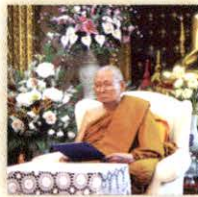
ส. สุทธิพันธ์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ กับ 'เจ้าบอด' ไก่แจ้สี่ขาที่เข้ามาพึ่งพระบรม

แต่เดิมไก่แจ้ตัวนี้ถูกคนนำมาปล่อยไว้ในวัด (ปล่อยไว้หลายตัว แต่ทยอยตายไปจนหมด เหลือแต่ตัวนี้ตัวเดียว) แล้วก็ปรากฏว่ามันได้ไป 'มีเรื่อง' กับไก่ของชาวบ้านในละแวกวัด ทำให้ตาบอดทั้งสองข้าง เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงทรงดูแลและนำมาเลี้ยงไว้ที่บริเวณตำหนักของพระองค์ท่าน ทรงเมตตาต่อ 'เจ้าบอด' มาก และเจ้าบอดเองก็คงรู้สึกได้ด้วยสัญชาตญาณของมัน เพราะเมื่อใดที่ทรงเรียก "เจ้าบอดๆ" มันจะวิ่งมาหาตามเสียงเรียกของพระองค์ท่านทันที นอกจากนี้ เมื่อใดที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จลงจากตำหนักที่ประทับ 'เจ้าบอด' จะวิ่งเข้าไปใกล้แล้วส่งเสียงร้องขึ้น ราวกับจะทูลบอกพระองค์ว่ามันอยู่นี่แล้ว เพื่อให้ทรงทักทายมัน ซึ่งเจ้าพระคุณฯ ก็จะทรงเมตตาอุ้มมันขึ้นมา บางครั้งก็ทรงเดินตรวจราววัดโดยที่มี 'เจ้าบอด' เดินตาม พร้อมกับบรรดาสุนัขและแมวที่มาพึ่งพระบารมี ซึ่งต่างก็เดินตามหลังพระองค์ท่านไปเป็นพรวน

พระกรณียกิจ

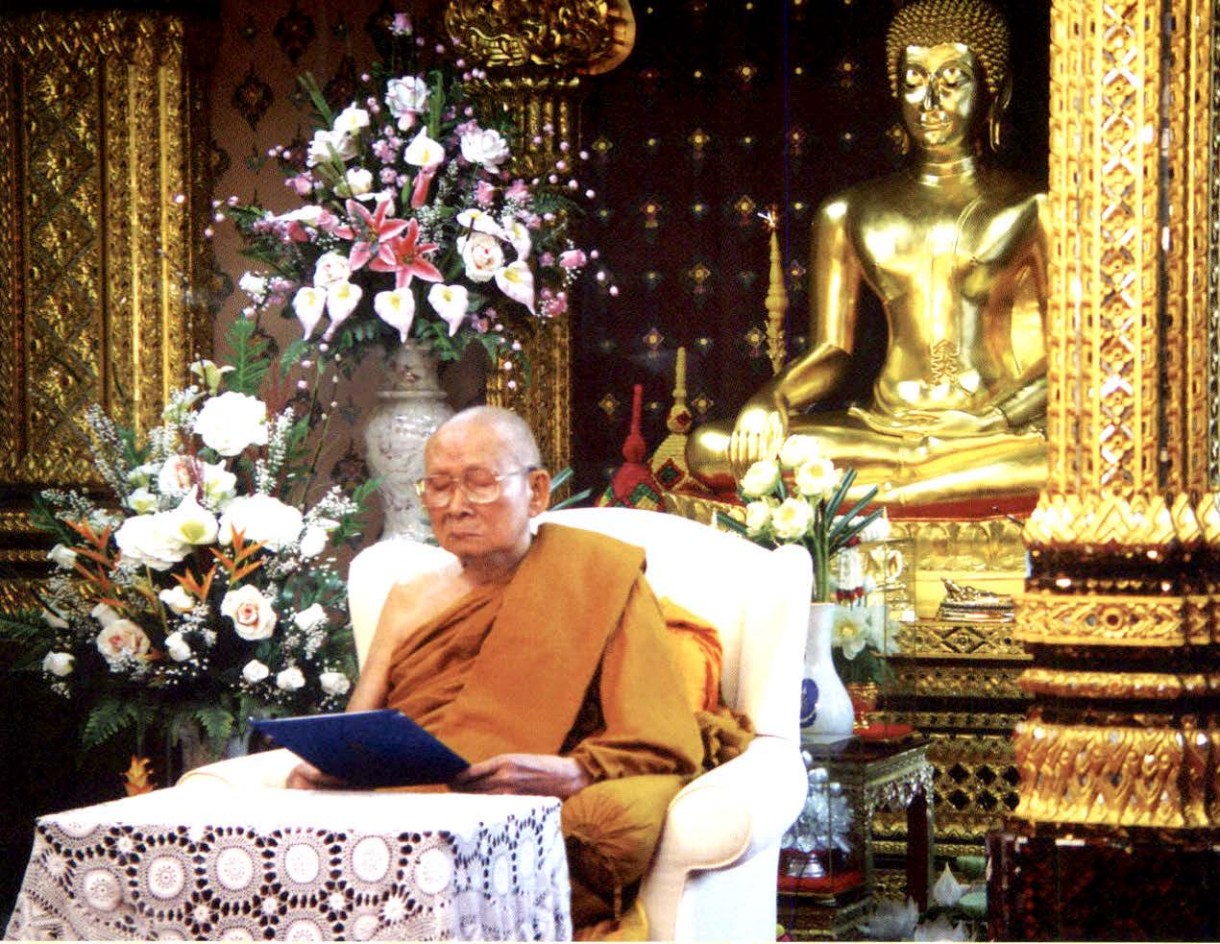

๒๓ ..... ทรงนำคณะสงฆ์ทำวัตรสวดมนต์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
..... ในพระบรมมหาราชวัง ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี

ทรงฉาย ณ บริเวณอุโบสถและพระเจดีย์ ในช่วงที่ทรงเริ่มให้มีการบูรณ-
ปฏิสังขรณ์ภายในวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะนั้นทรงมีสมณศักดิ์เป็นที่
พระสาสนโสภณ และทรงได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารแล้ว

หลังจาก พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร (ในขณะ
นั้น) มรณภาพลงเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ เจ้าพระคุณสมเด็จเจ้า (ขณะนั้น
ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมวราภรณ์) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
วัดบวรนิเวศวิหารสืบแทนเป็นลำดับต่อมา และเนื่องจากในขณะที่ยังดำรงตำแหน่ง
เจ้าอาวาสวัดบวรฯ นั้น ‘พระธรรมวราภรณ์’ มีวัยเพียง ๔๘ พรรษา ๒๘ ซึ่งนับ
ว่ามีได้สูงนัก การที่ต้องมาปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร อันเป็นพระอารามหลวงที่
สำคัญ ทั้งยังมีพระเถระที่มีอาวุโสเหนือกว่าอยู่มากองค์เช่นนี้ จึงน่าจะทำให้
พระเถระผู้ใหญ่ในขณะนั้นเป็นกังวลอยู่บ้าง ดังที่เล่ากันมาว่า สมเด็จพระอริยวง-
ศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย) วัดสระเกศ สมเด็จพระสังฆราช
ในขณะนั้น ถึงกับทรงปรารภด้วยความห่วงใยว่า “เจ้าคุณ! จะเอาวัดบวรฯ ไว้อยู่หรือ”
อย่างไรก็ตาม พระธรรมวราภรณ์ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ท่านสามารถปกครองดูแล
พระอารามที่สำคัญแห่งนี้ได้อย่างเรียบร้อยทุกประการ

๒๕ ..... ทรงบันทึกเทปโทรทัศน์ประทานพระปีใหม่เป็นประจำทุกปี แม้ขณะประชวร
ประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกวชิรญาณสามัคคีพยาบาล โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์

๒๖ ..... ประทานพัตยศแก่พระสังฆาธิการ ที่ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเลื่อน
สมณศักดิ์ประจำปี

๒๗ ..... ขณะเสด็จประพาสพัตตยศแก่พระ
สังฆาธิการ ที่ได้รับพระราชทาน
แต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ประจำปี
ซึ่งจะจัดขึ้น ณ จังหวัดต่างๆ ในทุก
ภูมิภาคหมุนเวียนกันไป

๒๘ ..... ประทานของแก่เด็กนักเรียนชาวแม่ว ณ สำนักสงฆ์ดอยปุย ในคราวเสด็จ
ไปประทับ ณ สำนักสงฆ์นั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕

๒๙ ..... เสด็จเยี่ยมชาวบ้านแม่ว้ ณ ดอยปู่ย จ.เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕

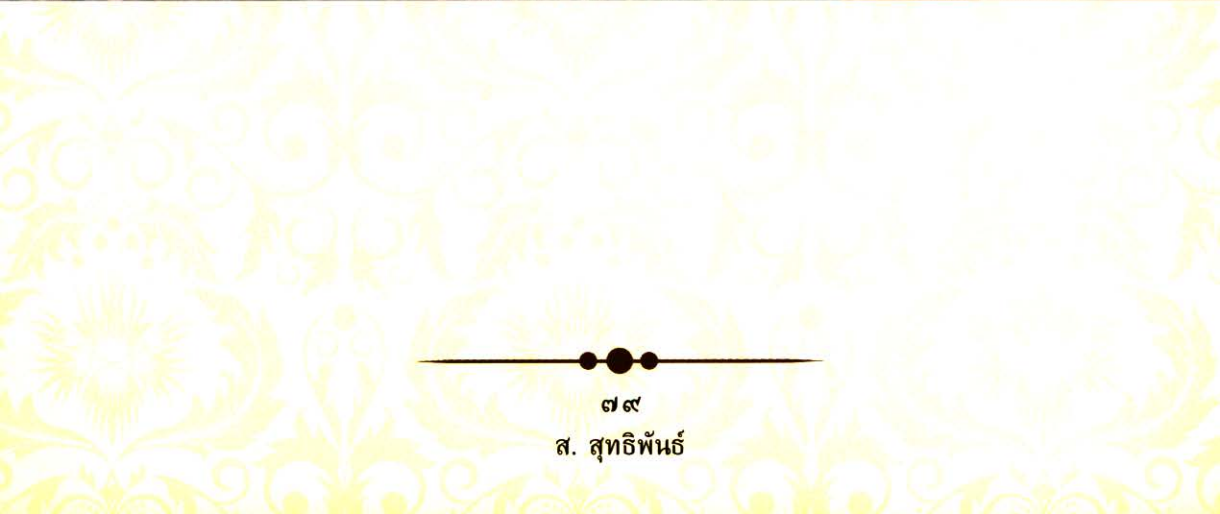
๓๐ ..... เสด็จออกบิณฑบาต ณ จังหวัดอุบลราชธานี ครั้งเสด็จเยี่ยมวัดและ
..... พุทธศาสนิกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. ๒๕๑๖

๓๑ ..... ทรงเป็นประธานประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม ณ ตำนกเพ็ชร
วัดบวรนิเวศวิหาร

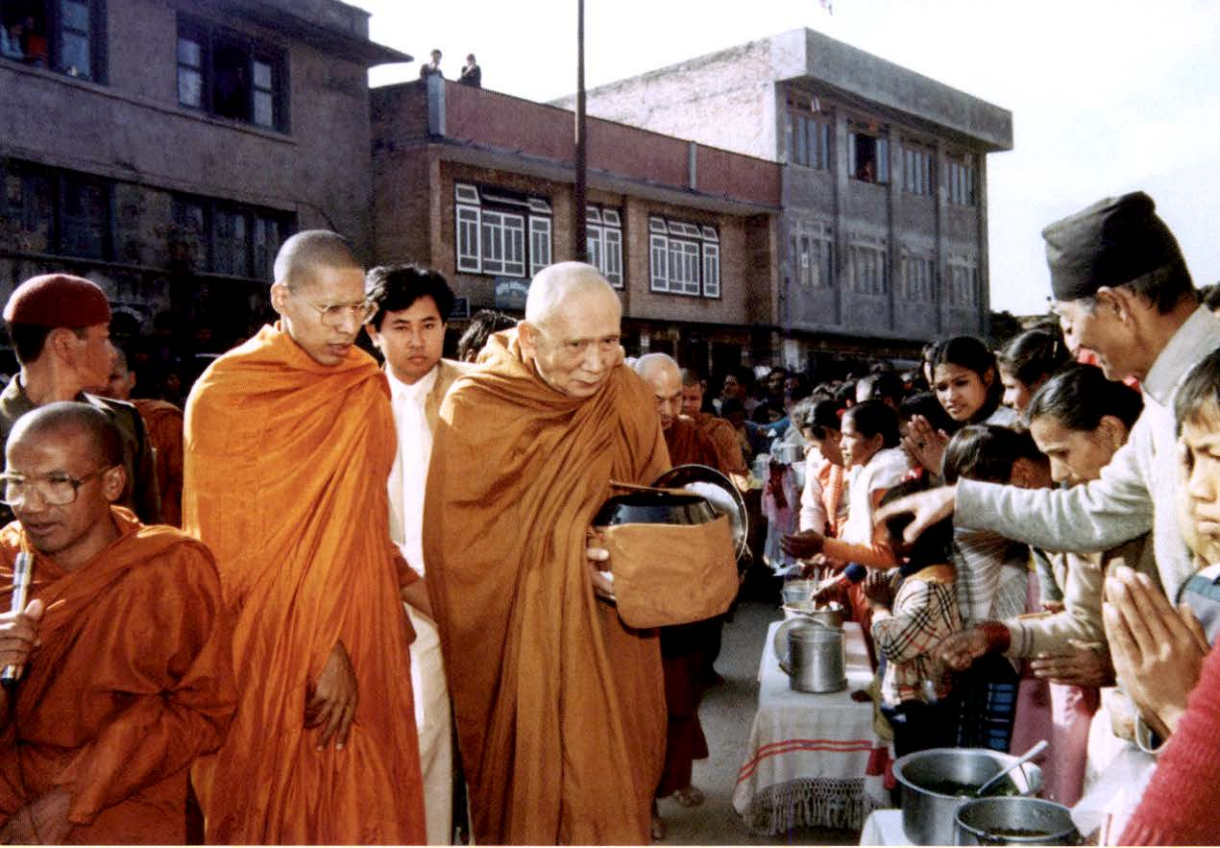
๓๒ ..... ทรงปลุกต้นไม้ที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพิธี
เปิดตึกคณะมนุษยศาสตร์

เสด็จเยือนประเทศเนปาลในการบรรพชากุลบุตรศากยะ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ในภาพ...พระธรรมบัณฑิต (อภิพล อภิพล) เจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก (นั่งด้านหลัง) และพระศากยวงศ์วิสุทธิ พระอุปัฏฐากในขณะนั้น (นั่งพนมมืออยู่ด้านหน้า) ตามเสด็จด้วย

ในคราวเสด็จเยือนประเทศเนปาล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จทอดพระเนตรเสาศิลาจารึกพระเจ้าอโศกฯ ที่มีระบุในจารึกว่าบริเวณนั้นเป็นเมืองของพระโกณฑกมนพุทธเจ้า เป็นเสาศิลาจารึกที่หักเป็นสองท่อน ท่อนหนึ่งจมดินอยู่บนเนินเล็กๆ อีกท่อนหนึ่งล้มอยู่บนพื้นดินใกล้ๆ กัน นับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เสาศิลาจารึกดังกล่าวอยู่กลางทุ่งนา หมู่บ้านนิคิลีหะวา ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ การเดินทางไปดูเสาศิลาจารึกพระเจ้าอโศกฯ หนทางค่อนข้างลำบากเพราะไม่มีถนนตัดผ่าน ต้องเดินผ่านทุ่งนาและเดินบนคันนา เป็นระยะทางไกลกว่าจะถึงที่หมาย ทำให้คณะที่ตามเสด็จต่างรู้สึกอ่อนล้า เมื่อถึงที่หมายเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงประทับกับพื้นหญ้ากลางทุ่งนาแบบไม่มีพิธีรีตอง เป็นอีกพระอิริยาบถหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นผู้วางตนเรียบง่ายและไม่ถือพระองค์

๓๔ ..... เสด็จออกมณฑลพาด ที่ประเทศเนปาล วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘

๘๒

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจรียา สมเด็จพระสังฆราช

๓๕ ..... ทรงกล่าวในพิธีเปิดสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๙

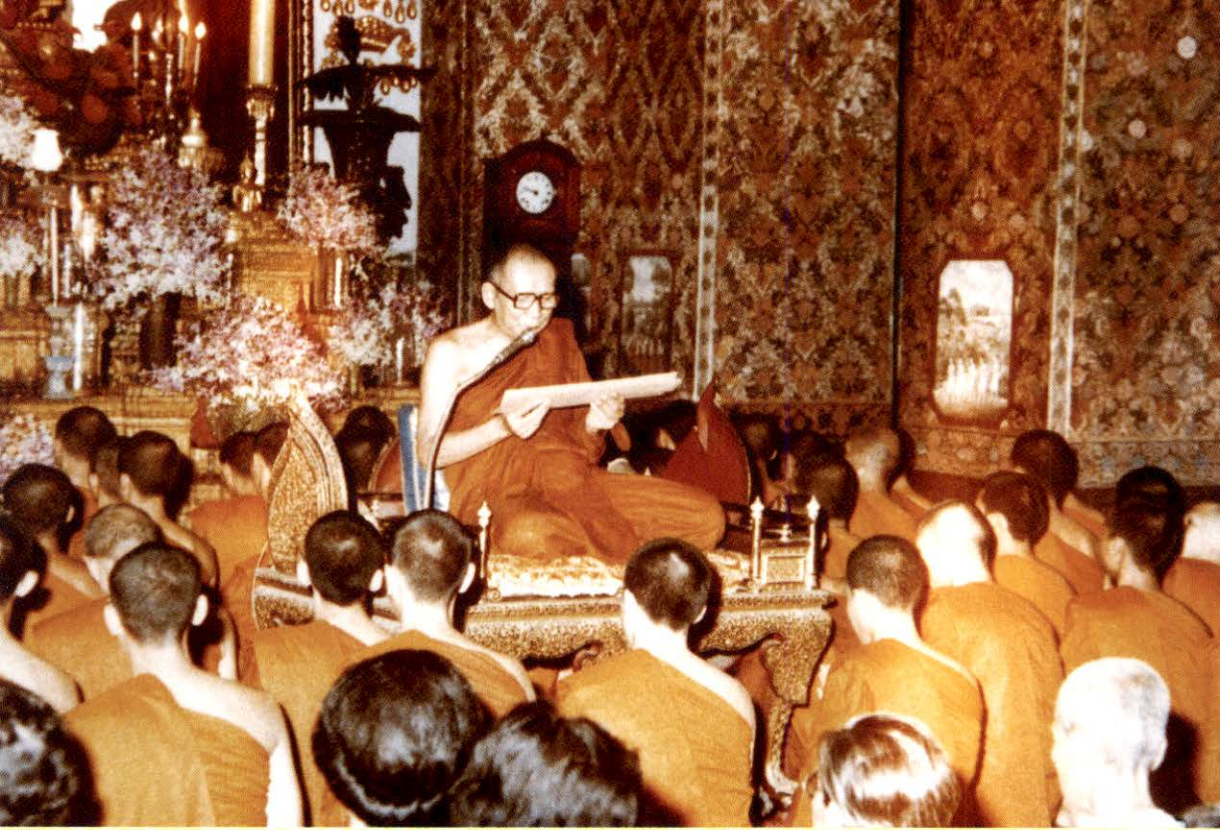
๓๖ ..... ในพิธีบรรพชาสามเณรเมื่อเป็นที่ พระสาสนโสภณ

ทรงแสดงธรรมในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

พระกรณียกิจที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตร คือการเทศนาธรรมในพระอุโบสถทุกวันพระ โดยทรงเตรียมการเทศน์มาเป็นอย่างดี คือก่อนวันที่จะทรงเทศน์ ทรงพิจารณาเลือกหัวข้อธรรมจากพระไตรปิฎกด้วยพระองค์เองว่าจะทรงเทศน์เรื่องอะไร แล้วทรงจดบันทึกหัวข้อธรรมหรือพุทธภาษิตบทนั้นเอาไว้พร้อมทั้งทรงทบทวนจนขึ้นใจ และหลังทำวัตรสวดมนต์ก่อนจะทรงจำวัดในคืนนั้น จะทรงนำเอาหัวข้อธรรมที่ทรงเตรียมไว้ นั้นมาไตร่ตรองและทรงทำความเข้าใจจนแจ่มแจ้งตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งวิธีการนี้ทรงได้แบบอย่างมาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมพระวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ของพระองค์ ด้วยเหตุนี้ การเทศนาของพระองค์ในแต่ละครั้ง จึงเป็นไปในลักษณะดังที่ หลวงพ่อเพิ่ม วัฒนคุณ (มรณภาพแล้ว) วัดป่าสาละวัน จ.นครราชสีมา ซึ่งได้อุปสมบทและพำนักที่วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อในอดีตได้กล่าวไว้ว่า “เวลาที่ทรงสอน ไม่ว่าจะด้วยการอัดเทป หรือให้อั้ววาทต่างๆ คำที่พระองค์พูดออกมาจะมีความแน่นอน คือผ่านการไตร่ตรองมาแล้ว ไม่มีเสีย เสียงที่บันทึกเอาไว้ นั้นสามารถนำมาใช้ได้เลย ไม่ต้องแก้ไขอีก”

๓๘ ..... ทรงแสดงธรรมในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่
พระสาสนโสภณ

๓๙ พระรูปที่ฉายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ในคราวเสด็จจากโรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ มาทรงรับฟังปาฏิโมกข์

ในช่วงแรกๆ ที่ทรงประทับรักษาพระอาการประชวร ที่โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ พระองค์จะเสด็จมาทรงฟังปาฏิโมกข์ที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นประจำ
ทุกวันอุโบสถ แม้บางครั้งจะมีพระพลานามัยที่อ่อนล้าจึงต้องทรงประทับ
รถเข็นก็ตาม จนกระทั่งในระยะหลังคณะแพทย์ผู้ถวายเป็นการรักษาก็กราบทูลขอ
มิให้เสด็จ เนื่องจากเห็นว่าทรงมีพระชนมายุมากแล้ว

๔๐ ..... ทรงบิณฑบาตดอกไม้เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ

๔๑

เสด็จจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มารับถวายเครื่องสักการะเนื่องในวัน
คล้ายวันประสูติ

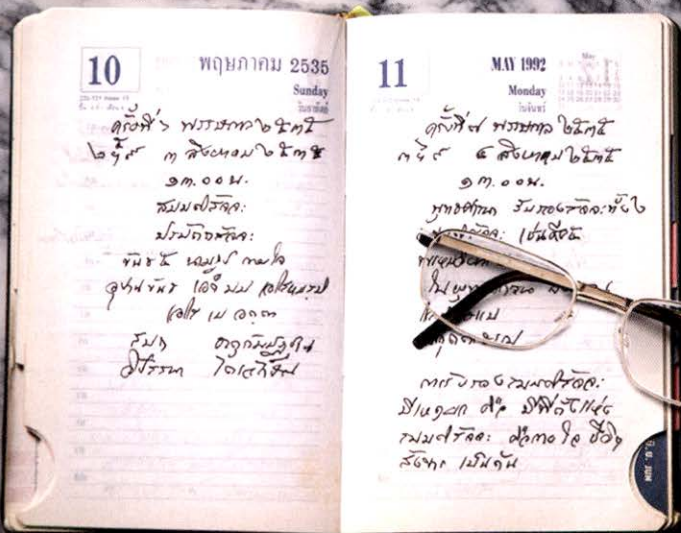

๔๒ ..... เสด็จจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มาถึง ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในวันคล้าย
วันประสูติ

๔๓ ..... ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระนวกะ วัดบวรนิเวศวิหาร

๔๕ ..... เสด็จตรวจบริเวณสถานที่ที่เกิดอัคคีภัยหลังวัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๒๐
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ผู้สำราญในพระจริยวัตร

๔๖ ..... เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงถือสันโดษและสมถะเป็นวัตร ทั้งไม่ทรงนิยมสะสม
วัตถุหรือสิ่งของที่มีผู้นำมาถวาย แต่จะทรงนำไปแจกจ่ายผู้อื่นต่อตามแต่
โอกาส สำหรับพระองค์จะทรงใช้สิ่งของต่างๆ เท่าที่จำเป็นเท่านั้น (จาก
ภาพ) เมื่อเป็นที่ พระศาสนโสภณ ทรงฉาย ณ บริเวณอุโบสถและ
พระเจดีย์ พ.ศ. ๒๕๐๗

๔๗ ..... เมื่อเป็นที่ พระสาสนโสภณ หน้าตำหนักคอยท่า ปราโมช

—●●●—
๑๐๐

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจริยา สมเด็จพระสังฆราช

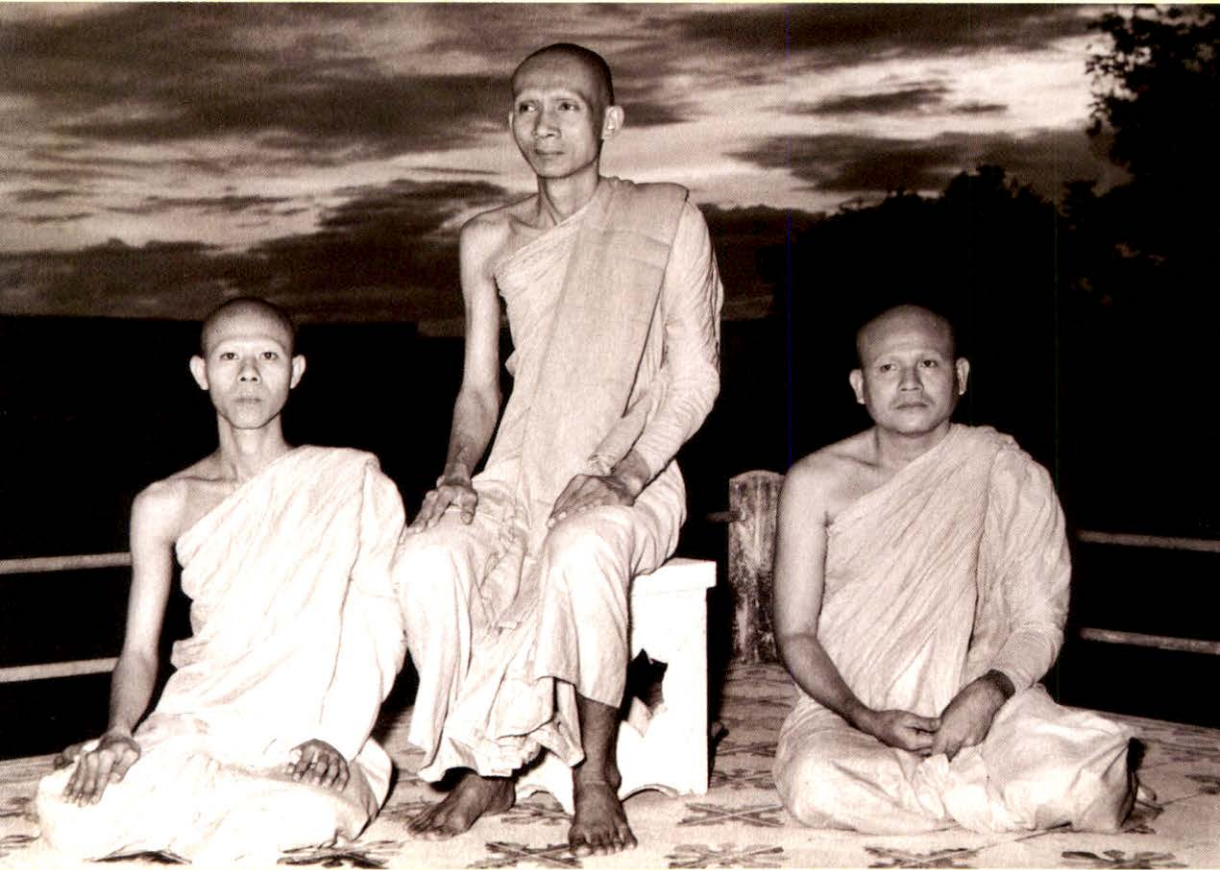
๔๘

.....
เมื่อเป็นที่ พระสาสนโสภณ บณกวีหลวงเจริญฤทธิศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๗

๑๐๑

ส. สุธิพันธ์

๔๙ ..... บนดาดฟ้าตึกคอกยथा ปราโมช เมื่อเป็นที่ พระโศภนคณาภรณ์ พ.ศ.
๒๔๙๙

๕๐ ..... ภายในตำหนักคอยท่า ปราโมช

๑๐๓

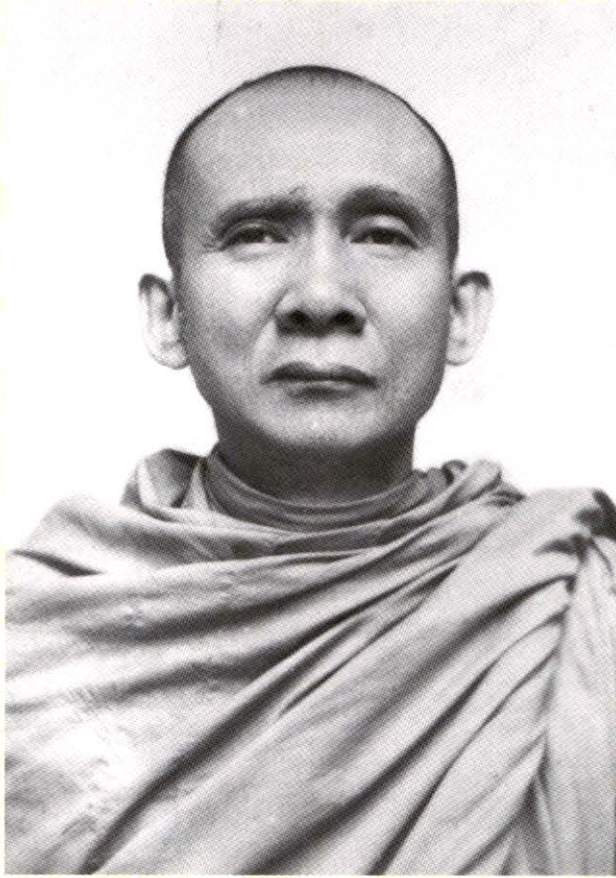
ส. สุทธิพันธ์

๕๑ **ทรงฉายที่กุฏิของพระองค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นที่
พระธรรมวราภรณ์**

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระพลานามัยไม่สู้แข็งแรงมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ยิ่งในช่วงที่ยังเป็นสามเณรเรื่อยมาจนกระทั่งตอนที่ทรงอุปสมบทในช่วงแรกๆ จะเห็นว่าทรงผอมมาก ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งยังเป็น 'สามเณรเจริญ' ได้ปรนนิบัติดูแลพระอาจารย์ (คือหลวงพ่อดี พระอุปัชฌาย์ของท่าน) อย่างใกล้ชิด ครั้งนั้นพระอาจารย์ของท่านป่วยด้วยวัณโรค 'สามเณรเจริญ' ต้องลงไปทิวน้ำในคลองเต็มถึงสองมือ นำไปเช็ดตัวปรนนิบัติครูบาอาจารย์ จนกระทั่งติดเชื้อวัณโรคที่ปอด และได้รับทุกขเวทนายอย่างยิ่งอยู่เป็นเวลาหลายปี

"ตอนที่ประชวรเป็นวัณโรคนี้ ทรงจำพรรษาที่วัดบวรฯ แล้ว สมเด็จฯ พระสังฆราชเจ้า (ขึ้น นพวงศ์) เสด็จมาเยี่ยมท่านตอนเย็นๆ ตรัสว่า "จะตายก็ตาย เสียนะ แต่ถ้าไม่ตาย รอดไปได้จะได้เป็นสังฆราช" (คุณหมอมถนอมชัย คู่ทวีชัย ธรรม จากหนังสือ 'พระผู้เจริญพร้อม')

๕๒ **ทรงฉายราว พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๔๙๙ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโสภณ-
คณาภรณ์**

จากพระรูปนี้ สังเกตว่าทรงเริ่มมีพระพักตร์ที่อุ่มเอิบขึ้นบ้าง แต่ช่วงที่ทรงมีพระพลานามัยที่สมบูรณ์ขึ้นนั้น เป็นตอนที่ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ

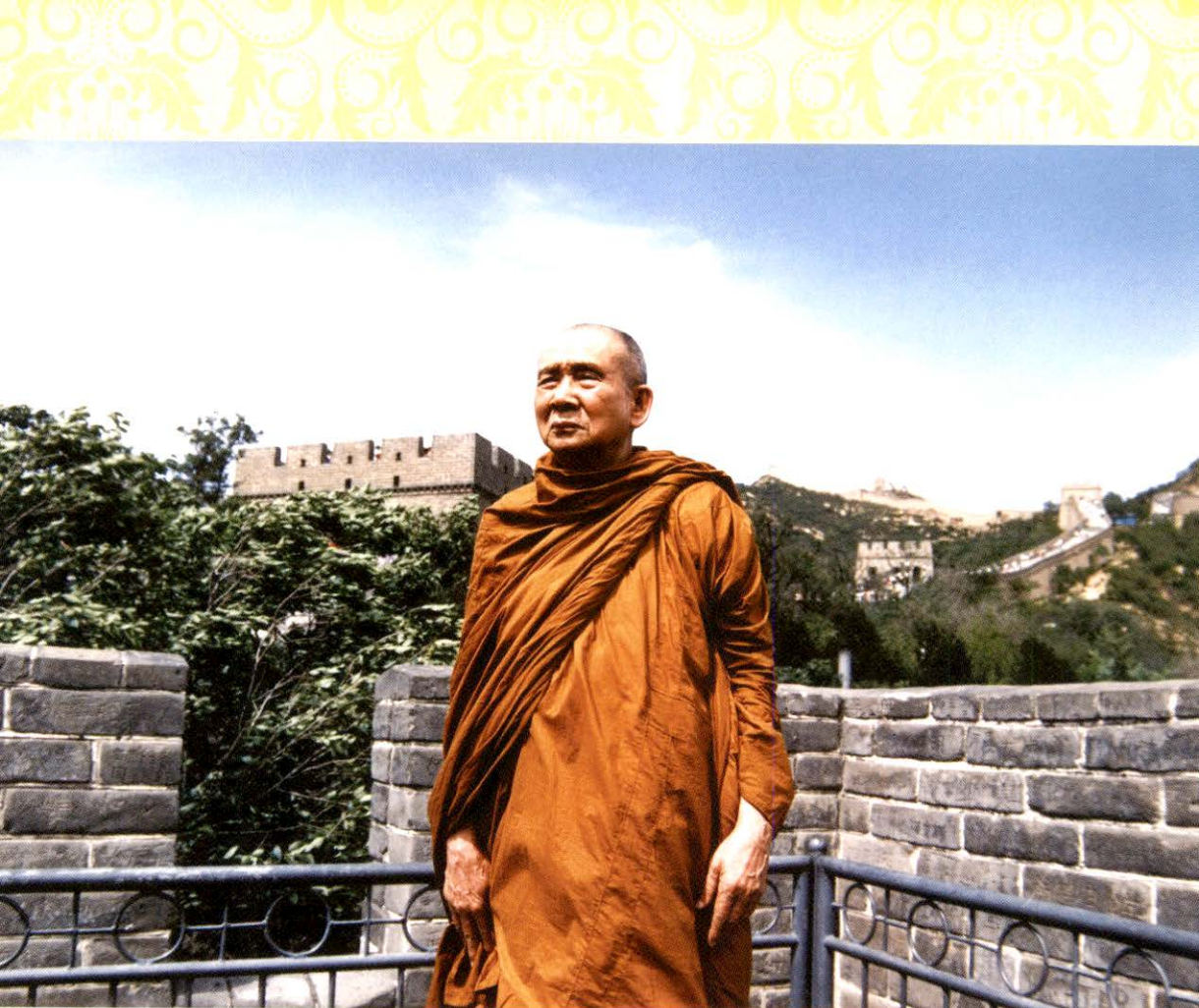
“ตอนที่ทรงเป็นที่ พระสาสนโสภณ ใหม่ๆ ท่านก็ยังผอมอยู่ เพราะท่านเคยเป็นวัณโรค แต่ตอนช่วงหลังขณะยังอยู่ในราชทินนามเดิมนี้นี้ ท่านเริ่มอ้วนแล้ว เพราะท่านเป็นที่ พระสาสนโสภณ อยู่ประมาณ ๑๐ ปี แต่ก็แปลกเหมือนกัน คือตอนท่านเป็นที่ พระสาสนโสภณ เป็นช่วงที่ท่านเริ่มฉันทมือเดียว ซึ่งตรงนี้ที่แปลกเพราะพอท่านเริ่มฉันทมือเดียวท่านกลับอ้วน” (รศ.สุเชาว์ พลอยชุม)

๕๓ ..... ทรงฉายที่หน้าพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นที่
พระสาสนโสภณ

๕๔ ..... ทรงฉาย ณ พระราชวังฤดูร้อน ปักกิ่ง วันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

๕๕ ..... บนกำแพงเมืองจีน วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

๕๖ ตามปกติแล้วไม่ว่าจะเสด็จที่ใด พระอาภักปกิจริยาของพระองค์ท่านที่ผู้คนได้เห็นอยู่เป็นประจำคือ ทรงยื่นประสานพระหัตถ์อย่างเรียบง่ายสรวล และ พระพักตร์ก็มักประดับรอยแย้มสรวลด้วยพระเมตตาเสมอ

“สมเด็จพระเจ้า ทรงเป็นผู้ที่สรวลระวาง ดูอย่างพระรูปของพระองค์แต่ละรูปที่ถ่ายออกมาแทบไม่เคยหลุดเลย ทั้งๆ ที่บางทีคนถ่ายไม่ได้ตั้งใจถ่าย หรือพระองค์เองก็ไม่ได้รู้พระองค์ที่กำลังถูกใครถ่ายรูป และพระองค์ก็ไม่ได้ทรงนั่งโพสตีให้ถ่าย แต่รูปที่ออกมามันเพอร์เฟกต์ ไม่มีหลุดท่าทางไม่สมควรหรือไม่เหมาะสมออกมาเลย ดูดีตลอด เนื่องจากพระองค์เป็นผู้ที่สรวลเสมอ...”
(พระศากยวงศ์วิสุทธิ)

๕๗ ..... อีกหนึ่งพระอิริยาบถที่แสดงถึงความเรียบง่าย และพระพักตร์ที่เอิบอิ่มก็มักประดับด้วยรอยแย้มสรวลเป็นนิตย์

๕๘ ทรงฉายที่ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร (ประมาณหลัง พ.ศ. ๒๔๓๐)

จะสังเกตว่าด้านหลังของพระองค์มีพระแท่นอยู่องค์หนึ่ง กั้นด้วยฉัตร ๓ ชั้น ซึ่งเป็นพระแท่นประจำตำแหน่งของพระองค์ แต่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระสังฆราช มิได้ประทับบนพระแท่นนั้น โดยทรงอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นไปประดิษฐานเอาไว้แทน ในขณะที่พระองค์ท่านประทับบนอาสนะหน้าพระแท่นนั่นเอง

๕๙ ..... ทรงฉายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ (ขณะนั้นทรงมีสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชา
คณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร) ในคราวที่เสด็จยังกองทัพอากาศ โดยครั้งนั้น
คุณสุทัศน์ ชมดี อดีตผู้อำนวยการเขตพระนครในขณะนั้น ได้กราบนิมนต์
ให้พระองค์ทรงฉายพระรูปเพื่อเป็นสิริมงคล ณ ห้องภาพทหารอากาศนั่นเอง

๖๐ ..... ทรงฉายที่หน้าแท่นหินที่หน้าตำหนักคอยท่า ปราโมช (ราว พ.ศ. ๒๕๓๖) เนื่องจากครั้งนั้นมีโยมนำเอาแท่นหินขนาดใหญ่มาทูลถวาย จึงมีการนำมาจัดเป็นสวนที่หน้าตำหนัก (คาดว่าน่าจะมีการกราบนิมนต์ให้พระองค์ท่านประทับเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่นำมาถวาย) ทรงฉายพระรูปที่แท่นหินนี้เพียงครั้งเดียว และนับเป็นอีกหนึ่งพระรูปที่ไม่ค่อยแพร่หลายมากนัก

๖๒ : **ทรงฉายในพระวิหารพระศาสดา วัดบวรนิเวศวิหาร**

ในวิหารพระศาสดาแห่งนี้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญอยู่ ๒ องค์ คือ 'พระศรีศาสดา' และ 'พระชินสีห์' ซึ่งประดิษฐานไว้คู่กัน โดยพระพุทธรูป ทั้ง ๒ องค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ นอกจากนี้ ที่บริเวณด้านหน้าของ 'พระศรีศาสดา' ยังมีพระพุทธรูปศิลาที่แกะสลักจากหินสีเขียวขนาดใหญ่อยู่อีกองค์หนึ่ง ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในพระวิหารแห่งนี้เช่นเดียวกัน

๖๓ ..... พระรูปที่ฉายใน พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งเป็นปีที่มีการจัดพิธีฉลองเป็นพิเศษเนื่อง
ในโอกาสที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช มีพระชนมายุ ๙๐ พรรษา โดยจะเห็นว่า
เยื้องไปด้านหลังที่ประทับมีพัดยศประจำสมณศักดิ์ของพระองค์จัดตั้งไว้
ตามธรรมเนียม

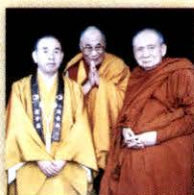
ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นปีที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เริ่มมีพระ
อาการประชวร จนต้องเสด็จประทับที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แต่ในช่วงเวลา
ดังกล่าวยังนับว่าทรงมีพละทานามัยที่แข็งแรงดีพอสมควร ทำให้เสด็จกลับมา
ประทับที่วัดบวรนิเวศได้บ่อยครั้ง

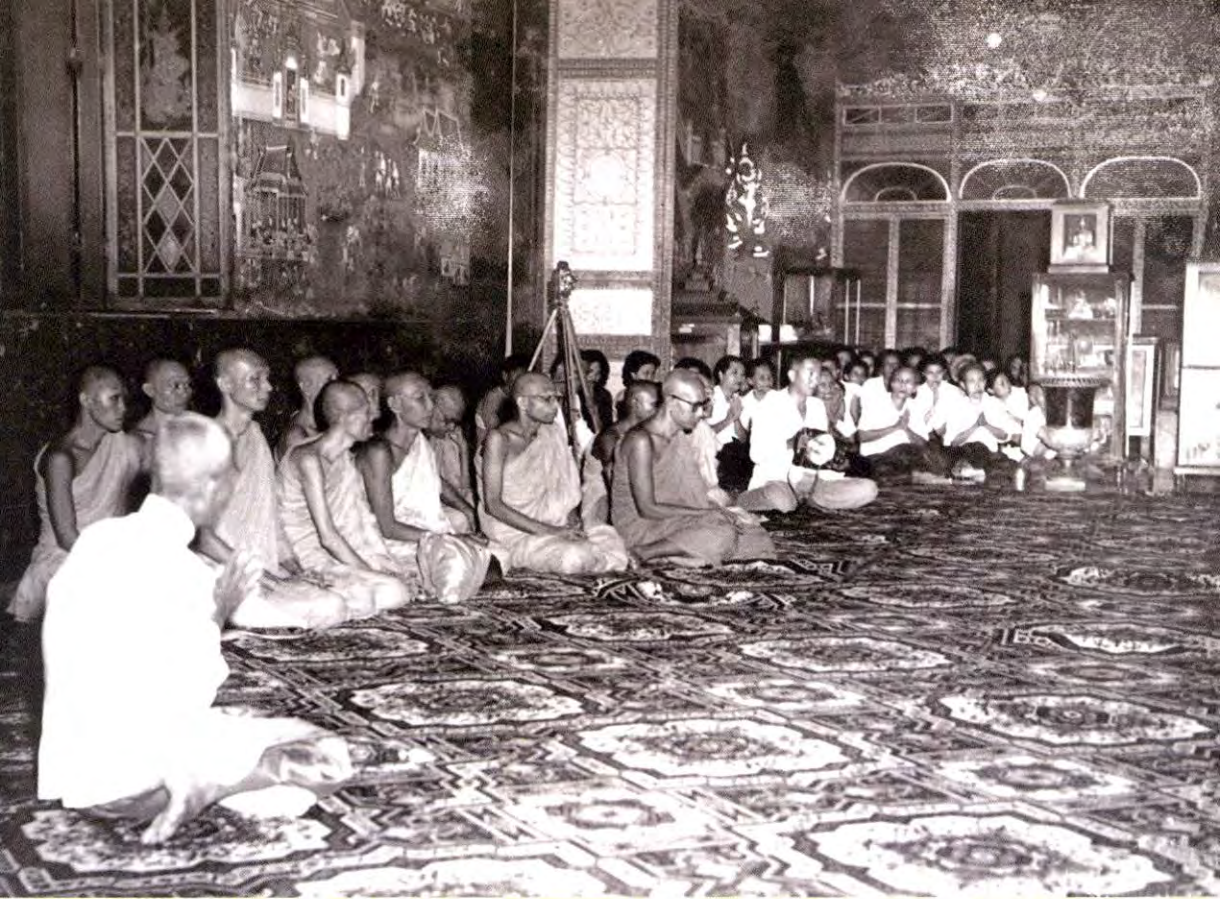

ทรงฉายโดยมีฉากด้านหลังเป็นภาพวาดบึงบัวซึ่งเป็นภาพที่ประดับอยู่ในวัด
ญาณสังวราราม อ.บางละมุง จ.ชลบุรี ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระ
อำนวยการให้สร้างขึ้น

วัดญาณสังวรารามเป็นวัดที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระอำนวยการให้สร้างขึ้น
มีข้อความกล่าวอยู่ในบันทึกประวัติของหลวงปู่เจี๊ยะ จุนโท อดีตเจ้าอาวาสวัด
ญาณสังวราราม (ผู้เคยอุปฐากพระอาจารย์เสาร์และพระอาจารย์มั่น) ซึ่งท่านได้
ถ่ายทอดคำปรารภตอนหนึ่งของเจ้าพระคุณสมเด็จพระอำนวยการว่า “วัดอโศก กับวัดบวรฯ
มีพระหนาแน่นมาก ต้องมีสถานที่วิเวกให้พระปฏิบัติกันบ้าง เราควรแสวงหาที่
ลับปายะเพื่อพระที่เป็นกุลบุตร สุดท้ายภายหลังจะได้มีที่ปฏิบัติธรรมในที่ที่ไม่
ห่างจากเมืองหลวงมากนัก นอกจากสร้างเป็นวัดปฏิบัติธรรมแล้ว ยังต้องสร้าง
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในราชการปัจจุบัน อันเป็นพระบรมราชูทิศแต่
บูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า”

พระเกียรติคุณในระดับสากล

๖๕ วัดพระเสด็จ กรุงเทพมหานคร วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๙๕

ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นปีที่ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชในราชทินนาม พระโศภณคณภรณ์ และได้เป็นผู้ร่วมในคณะทูตพิเศษที่มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่งไปร่วมฉลองพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุพระอัครสาวก ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

ทรงฉายที่ญี่ปุ่น ในโอกาสที่เสด็จทรงร่วมประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลก ที่ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ ๔-๑๐
เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๑

การประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลกใน
ครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่ตัวแทนนิกายต่างๆ ของศาสนาพุทธที่กระจัดกระจายอยู่
ในหลายประเทศได้เดินทางมาชุมนุมกัน โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชทรง
เป็นองค์ประธานและเป็นผู้ประทานพระสัมโมทนียกถาเปิดการประชุม สื่อมวลชน
ต่างประเทศเสนอข่าวว่า สมเด็จพระสังฆราชของไทยเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมประชุม
ที่โดดเด่น เนื่องจากเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ประเทศไทย ที่สมเด็จพระสังฆราช
ผู้มีตำแหน่งสูงสุดในหมู่สงฆ์ เสด็จไปทรงร่วมประชุมยังต่างประเทศ
ทั้งนี้ การประชุมครั้งดังกล่าวมีผู้นำชาวพุทธระดับสูงจากประเทศในเอเชีย ๑๓
ประเทศ รวมถึงองค์ทะไลลามะจากทิเบตเข้าร่วมประชุมด้วย และที่ประชุมก็ได้นำ
ข้อสรุปในการประชุมครั้งนั้นมาเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

๖๗

ผู้แทนคณะสงฆ์ญี่ปุ่น ทูลถวายตำแหน่งพระเกียรติยศ ‘ผู้นำคณะสงฆ์
สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา’ แต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕

ในเกียรติบัตรที่ทรงได้รับการถวายพระเกียรติยศดังกล่าว มีเนื้อความ
ตอนหนึ่งว่า “...ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แห่งดินแดน
แห่งรอยยิ้ม ทรงเป็นผู้สอนพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทุก
คนปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ในพระปัญญาธรรมและพระกรุณาธรรม ทั้งทรงเป็นผู้นำ
ราชอาณาจักรไทยไปสู่สันติภาพและความเจริญรุ่งเรือง นับว่าเป็นแบบอย่างของ
สากลโลก ทรงมีพระบารมีปกแผ่ไพศาลไปทั่วราชอาณาจักรไทยและประเทศ
พุทธศาสนาทั่วโลก พร้อมมนุษยชาติทุกคน พระศรัทธาที่เปี่ยมพระทัยใน
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์ที่มีมายาวนาน ได้รับการแซ่ซ้องและเทิดทูน
จากพุทธศาสนิกชนทั่วโลก...”

๖๘ **ทรงต้อนรับองค์ทะไลลามะแห่งทิเบต ณ ตำหนักคอยท่า ปราโมช ในการเสด็จเยือนประเทศไทย เมื่อ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖**

องค์ทะไลลามะ ประมุขแห่งศาสนาจักรทิเบต เคยเสด็จเยือนประเทศไทยหลายครั้ง และทรงคุ้นเคยกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เป็นอย่างดีมาตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ในการเสด็จเยือนประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ ทรงประทับแรมที่วัดบวรนิเวศวิหาร คำแรกที่องค์ทะไลลามะตรัสทักทายเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เมื่อทรงพบกันที่อุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร คือ “พี่ชายคนโตของข้าพเจ้า” ซึ่งแสดงถึงความเคารพนับถือซึ่งกันและกันระหว่างประมุขสงฆ์ของไทยและประมุขแห่งศาสนาจักรทิเบตได้เป็นอย่างดี

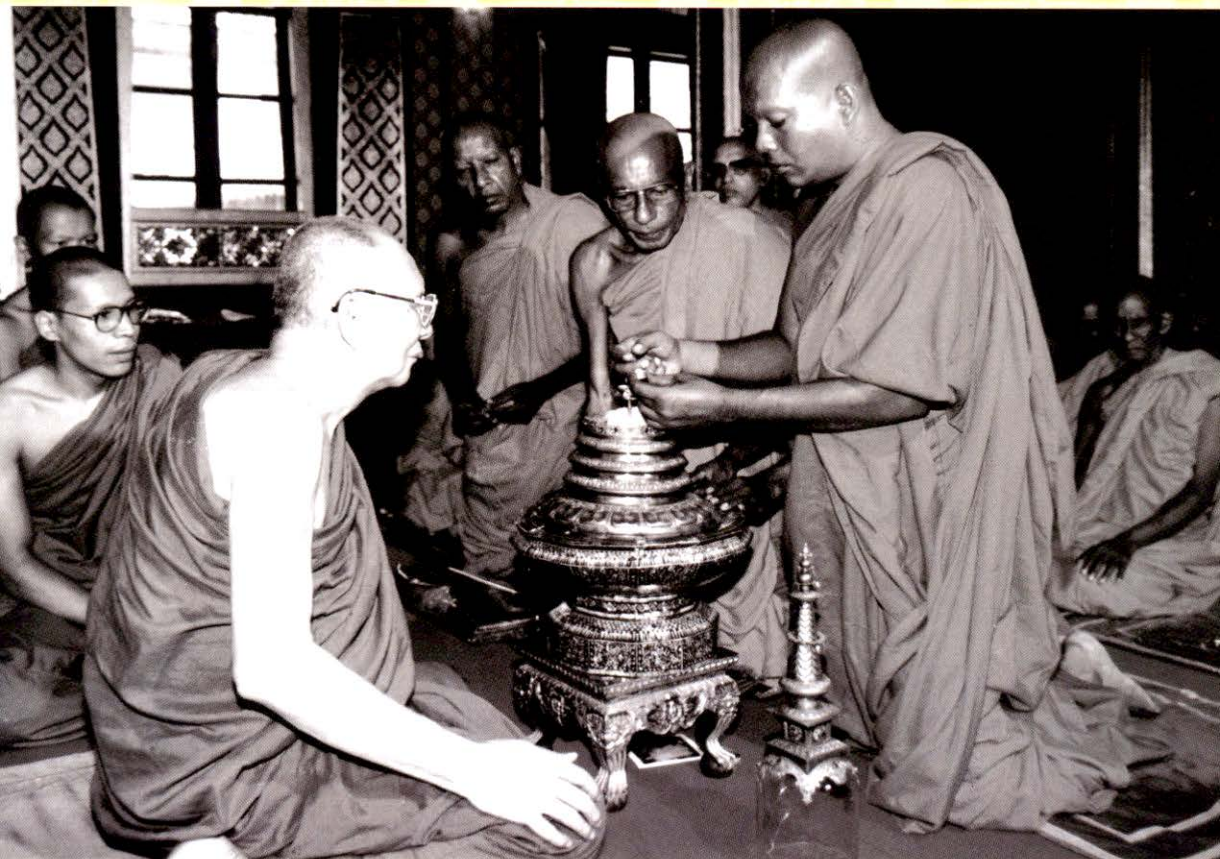

๖๙

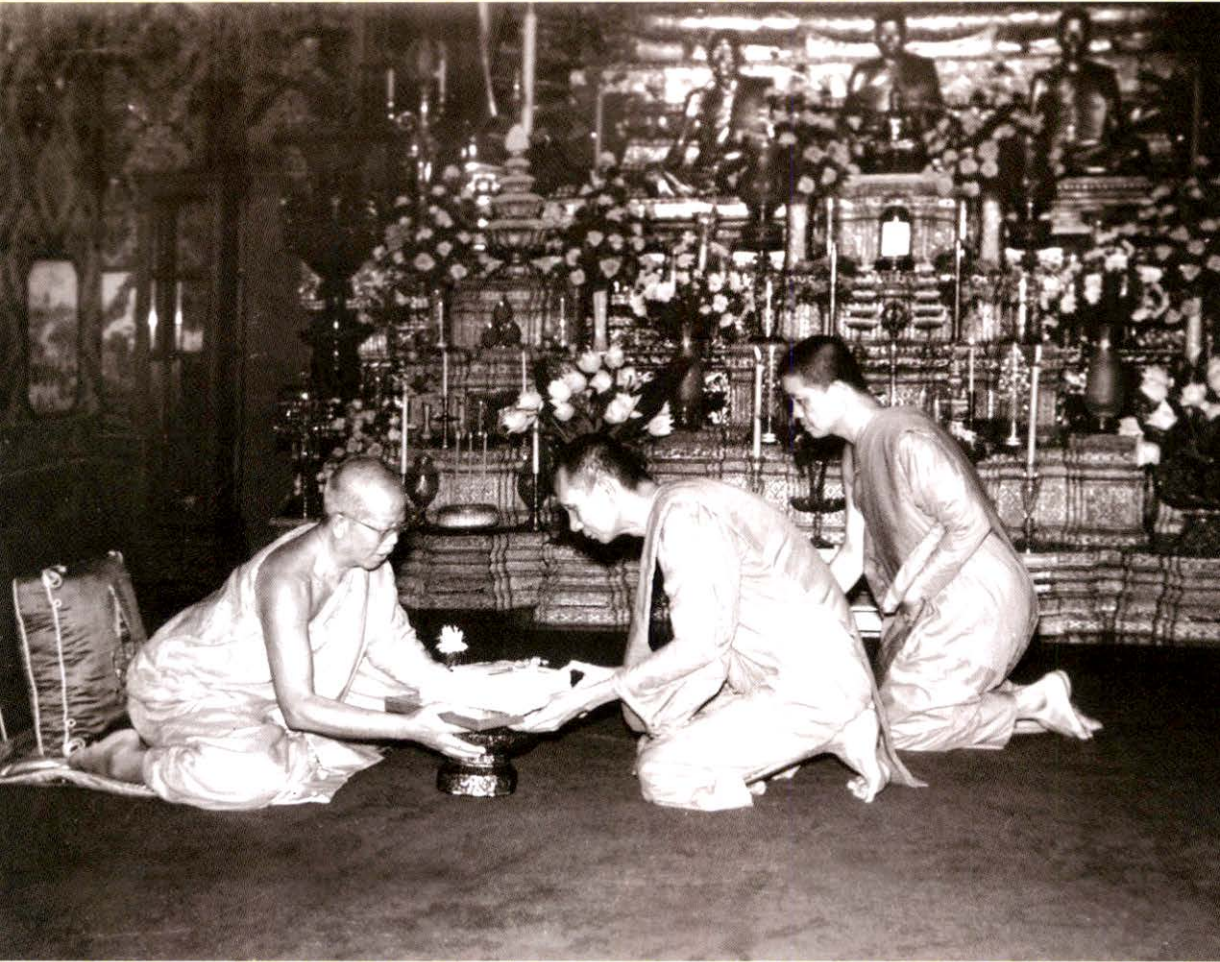
ทรงฉายพระรูปร่วมกับ ดร. เกียวเซ เอนชินโจ ผู้นำนิกายเนนบุทซุซุแห่ง
ญี่ปุ่น และองค์ทะไลลามะ ประมุขแห่งทิเบต เมื่อครั้งทรงเข้าร่วมการ
ประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธ เพื่อการสังคายนาพระพุทธศาสนาโลก ณ
เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๔-๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑

๗๐ ..... ศิษย์ของพระติช นัท ฮัน แห่งเวียดนาม เข้าเฝ้าถวายสักการะ ณ ตึก
วชิรญาณสามัคคีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

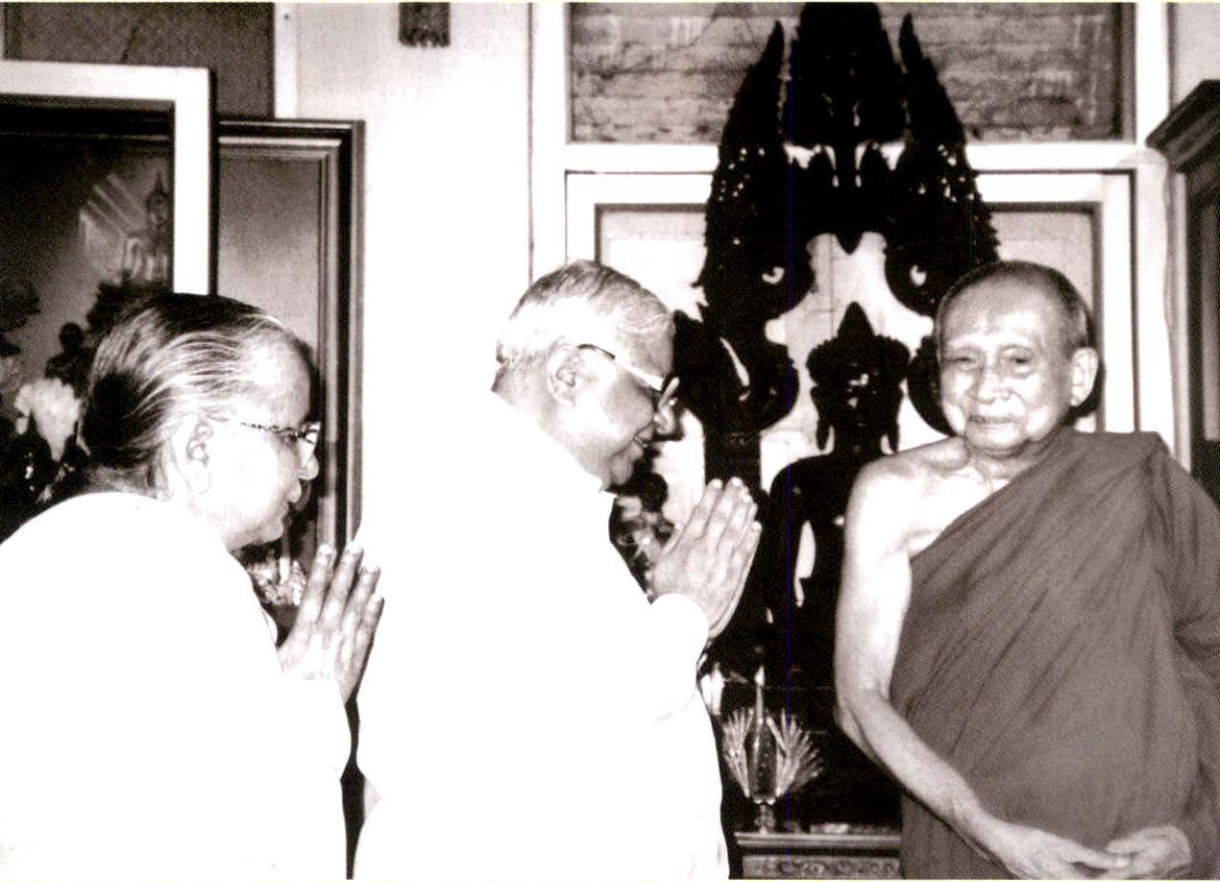

๗๑ ..... คณะสงฆ์ศรีลังกา อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาถวาย ณ ศาลา ๑๕๐ ปี
วัดบวรนิเวศวิหาร

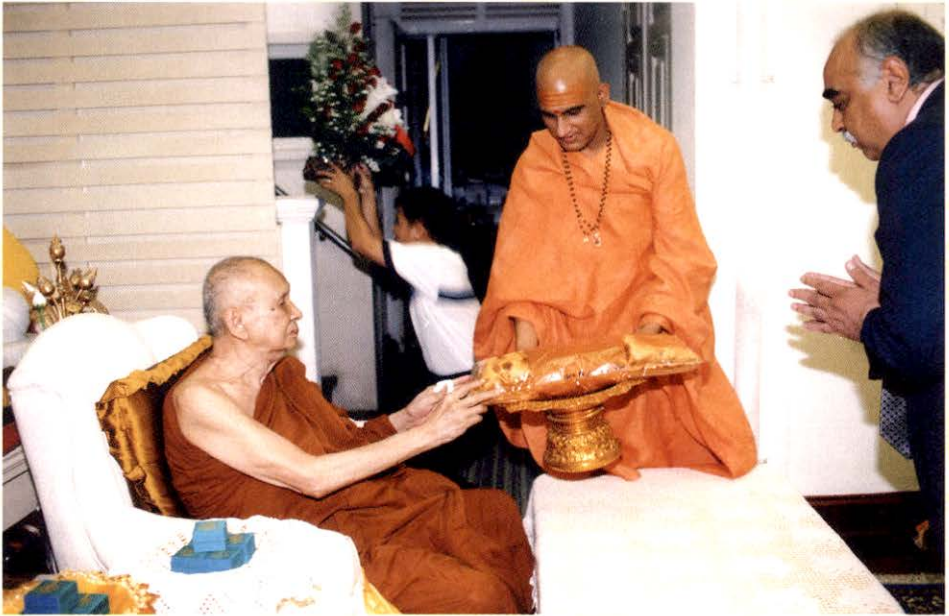

ทรงถวายเครื่องไทยธรรมแด่สมเด็จพระยอดแก้ว พุทธชินราช สกลมหา-
สังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราช (บุญทัน ธรรมญาโณ บุปผรัตน์) แห่ง
ราชอาณาจักรลาว ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร ในคราวเสด็จเยือน
ประเทศไทยอย่างเป็นทางการ ในฐานะอาคันตุกะของสมเด็จพระอริยวง-
ศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์
ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตามคำกราบทูลอาราธนาของรัฐบาลไทย ใน
ระหว่างวันที่ ๑๕-๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ (ขณะนั้นสมเด็จพระญาณ-
สังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่
พระสาสนโสภณ)

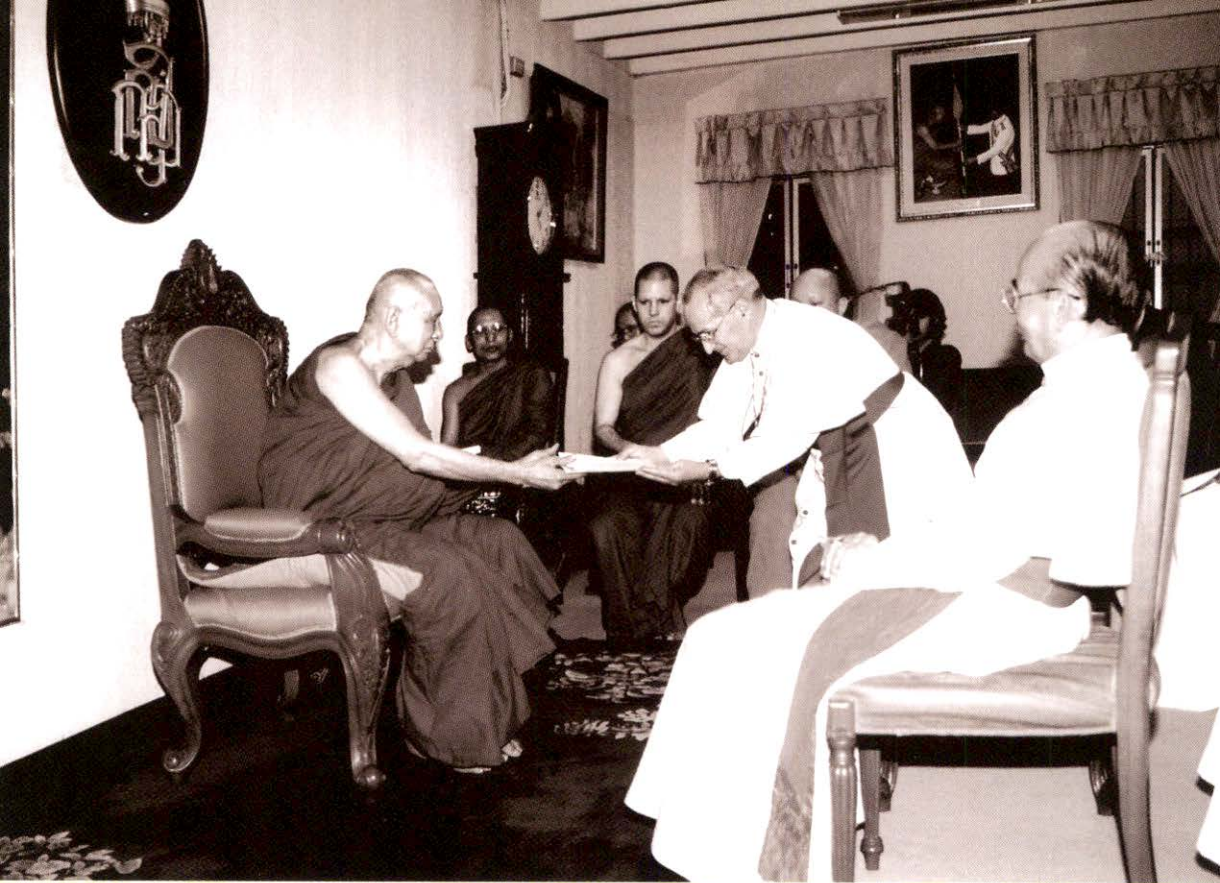
เมื่อลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว หรือระบอบคอมมิวนิสต์ สมเด็จพระยอดแก้ว พุทธชินราช สมเด็จพระ
สังฆราชแห่งลาว จึงเสด็จข้ามมาลี้ภัยในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ทรง
ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ โรงพยาบาลสงฆ์ กรุงเทพฯ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงพระศพ
ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๒
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

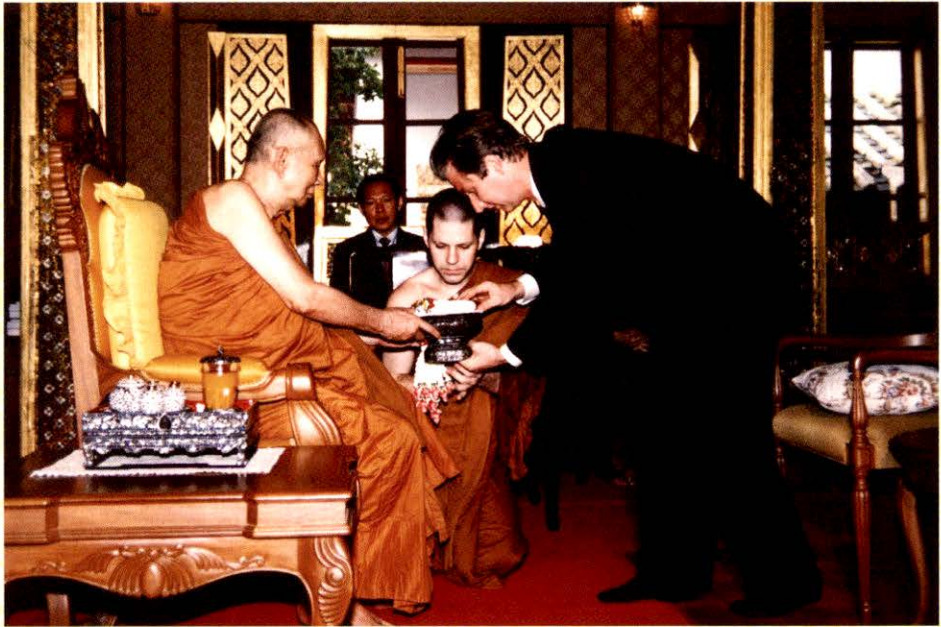
๗๓ ..... อาจารย์โกเองก้า วิปัสสนาจารย์แห่งอินเดีย พร้อมภรรยา เข้าเฝ้าถวาย
สักการะ ณ ตำนกคอยท่า ปราโมช วัดบวรนิเวศวิหาร

๗๔ ..... เรน สวามี อวเรศานนท์ มหาราช อาจารย์ยมหามณฑลเสวร นิกายซุหนา
ศาสนาฮินดู จากประเทศอินเดีย เข้าเฝ้าถวายสักการะ ณ ตำนกคอยท่า
ปราโมช เมื่อ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

๗๕ ..... คณะสมณทูตสำนักวาติกัน เข้าเฝ้ากราบทูลเชิญเสด็จสำนักวาติกัน กรุงโรม
ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐

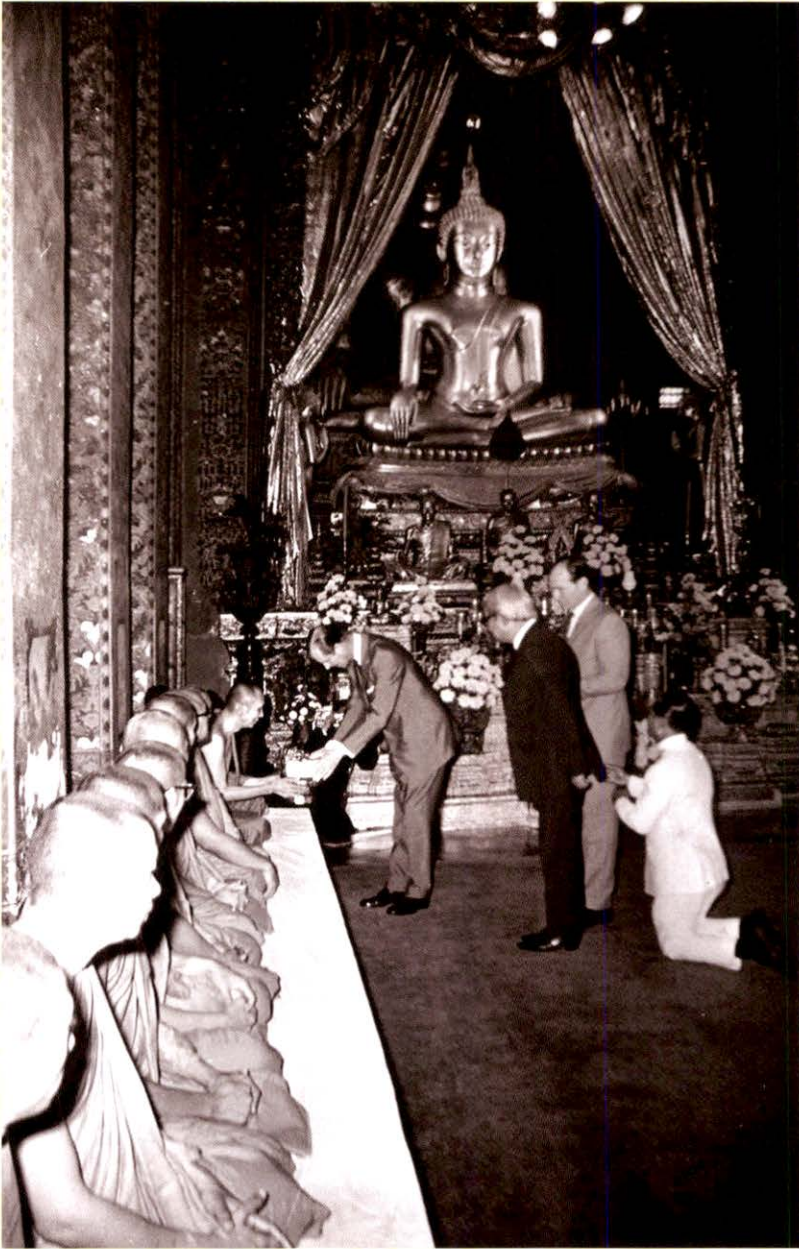
๗๖ ..... รับเสด็จเจ้าชายฟิลลิป แห่งเบลเยียม ณ ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๓๖

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจรียา สมเด็จพระสังฆราช

๗๗ ..... บาทหลวงโอเล็ก เชเรพานิน (Oleg Cherepanin) ผู้แทนพิเศษของ His Holiness Alexy แห่งรัสเซีย เข้าเฝ้าถวายสักการะ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

๗๘ ..... ทรงรับเสด็จเจ้าชายฟิลลิปส์ ดยุกแห่งเอดินเบอระ พระสวามีในสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ ๒ แห่งอังกฤษ ประเทศอังกฤษ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕

๗๙ ..... ทรงต้อนรับ ฯพณฯ ศรี วราหศิริ เวงกุกศิริ ประธานาธิบดีแห่งอินเดีย ณ
พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

๘๐ ..... ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน ถวายการต้อนรับ ณ ทำเนียบประธานาธิบดี
เมื่อครั้งเสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ ในระหว่าง
วันที่ ๒๐ มิถุนายน - ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ มีพระภิกษุจีนและ
ประชาชนมาร่วมถวายการต้อนรับและชื่นชมพระบารมีกันอย่างเนืองแน่น

๘๑ ..... ในระหว่างทรงสนทนากับประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ ทำเนียบประธานาธิบดี กรุงปักกิ่ง (Beijing) สาธารณรัฐประชาชนจีน เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงมีพระปฏิสันถารกล่าวฝากพระพุทธศาสนาในประเทศจีนกับท่านประธานาธิบดีไว้ว่า “...และโดยที่พระพุทธศาสนานั้น ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนและความเสื่อมแก่ประเทศไทย ประเทศจีน และทั้งสองประเทศ จึงขอฝากพระพุทธศาสนาแก่ท่านประธานาธิบดี ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตามสมควรด้วย...”

๘๒ ..... ณ วัดสรีอเอน มณฑลसानซี
วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

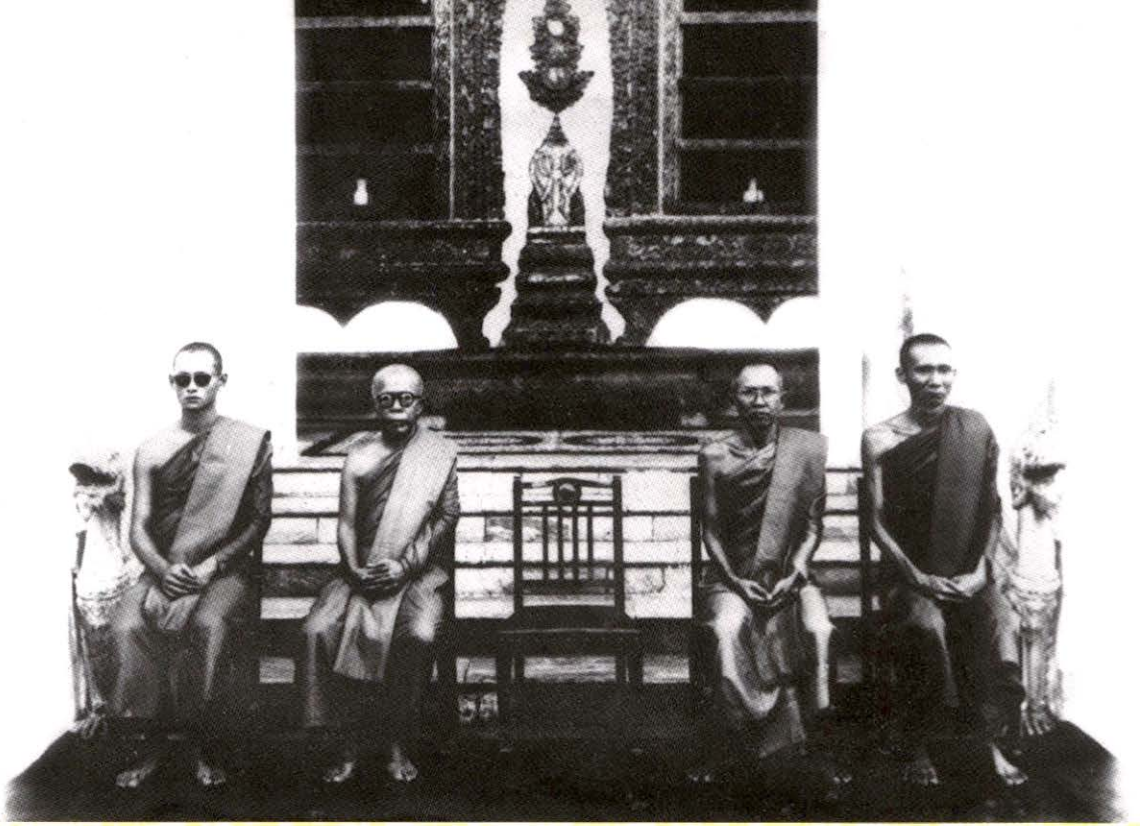
๘๓ ..... ป่าหิน คูนหมิง วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

๑๔๕

ส. สุทธิพันธ์

‘สองราชา’ ผู้ทรงธรรมาภรณ์
และพระบรมวงศานุวงศ์

๘๔ ทรงฉายในคราวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ หน้าพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร (ในภาพ จากซ้ายไปขวา) พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวันรัต, สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ, สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโสภณคณาภรณ์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขณะทรงปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

ถึงแม้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะได้ชื่อว่าเป็นพระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ความสงบ สบาย อ่อนโยน และอ่อนน้อมที่มีอยู่ในพระองค์ ทำให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ตรีศ แยังเสมอ เมื่อมีผู้กล่าวถึงพระองค์ว่าเป็น ‘พระอาจารย์’ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งเกี่ยวกับเรื่องนี้บ่อยๆ ว่า ไม่ควรอย่างยิ่งที่ใครจะมาอ้างตัวว่าเป็น ‘อาจารย์’ หรืออ้างในลักษณะอื่นใดที่มีความหมายในเชิงว่าเป็นใหญ่เหนือกว่า ‘พระเจ้าแผ่นดิน’ โดยทรงให้เหตุผลว่า

“ถ้าเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ถือว่าเราทำถวายท่าน ไม่ใช่อยู่เหนือท่าน ซึ่งถ้าใครถือตัวว่าเป็นอาจารย์ท่าน แสดงว่าอยู่เหนือท่าน”

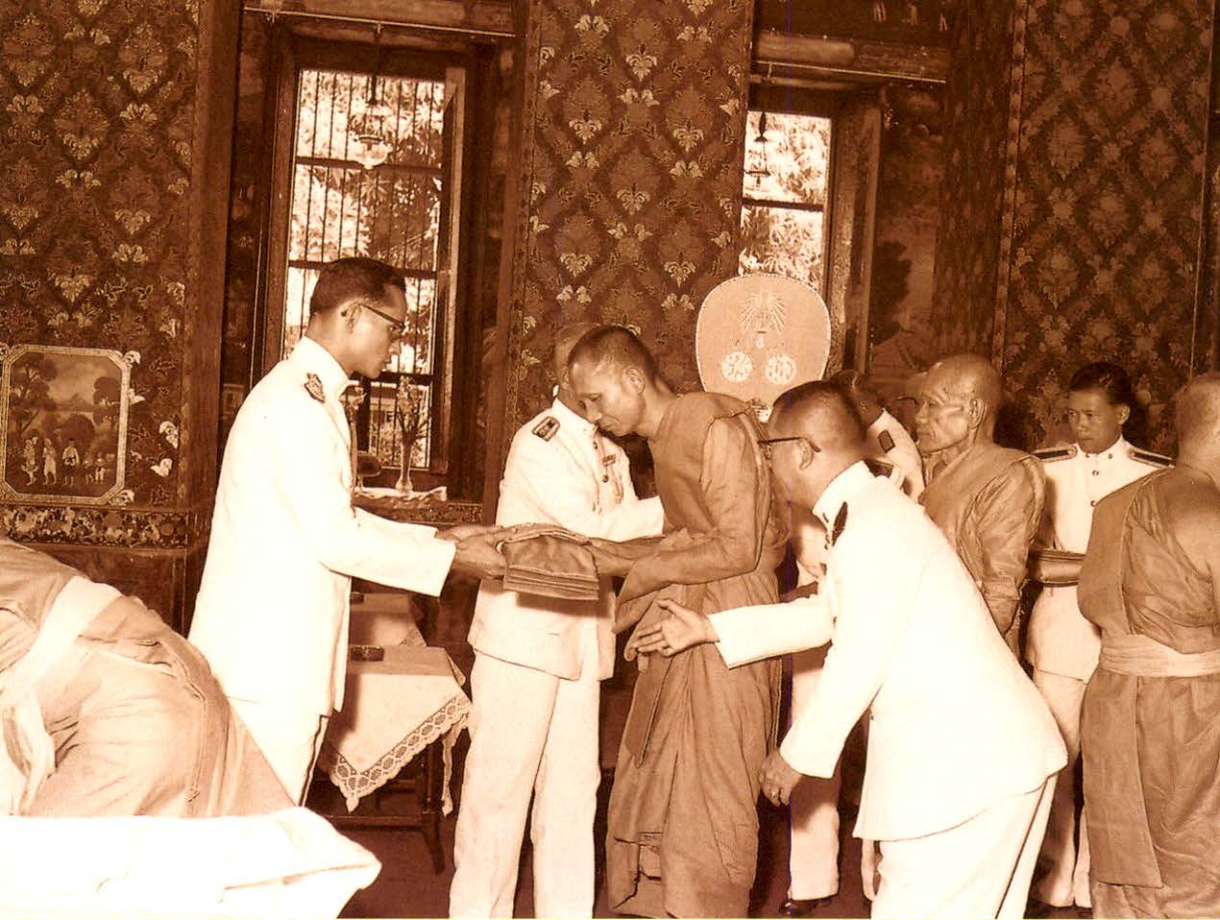

๘๖ ..... สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขณะ
ทรงปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ
พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

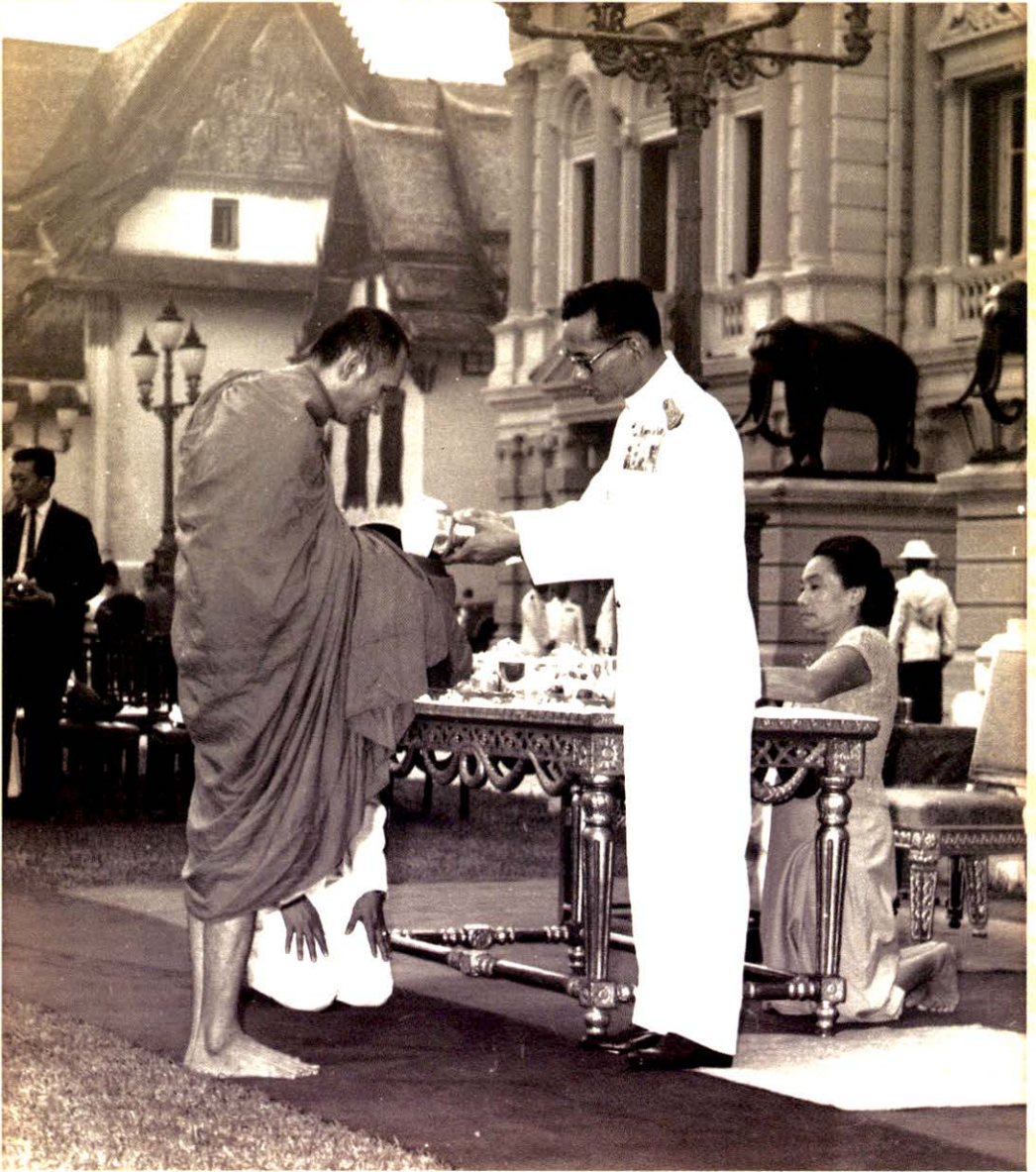

๘๗

รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ณ วัดเทวสังฆาราม จ.กาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ (ขณะนั้นทรงเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสนโสภณ)

๘๘ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุเสมอ
สมเด็จพระราชบิดา ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

๘๙ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในเทศกาล
ขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๓ ในพระบรมมหาราชวัง

๙๐ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินถวายสักการะ เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อครั้ง
สมโภชหิรัญบัฏที่ พระศาสนาโสภณ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

๙๑ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานถวายพัดยศ ในพระราชพิธี
สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันที่
๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๒

๙๒ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัตร แต่
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ใน
พระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม วันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๒

๘๓

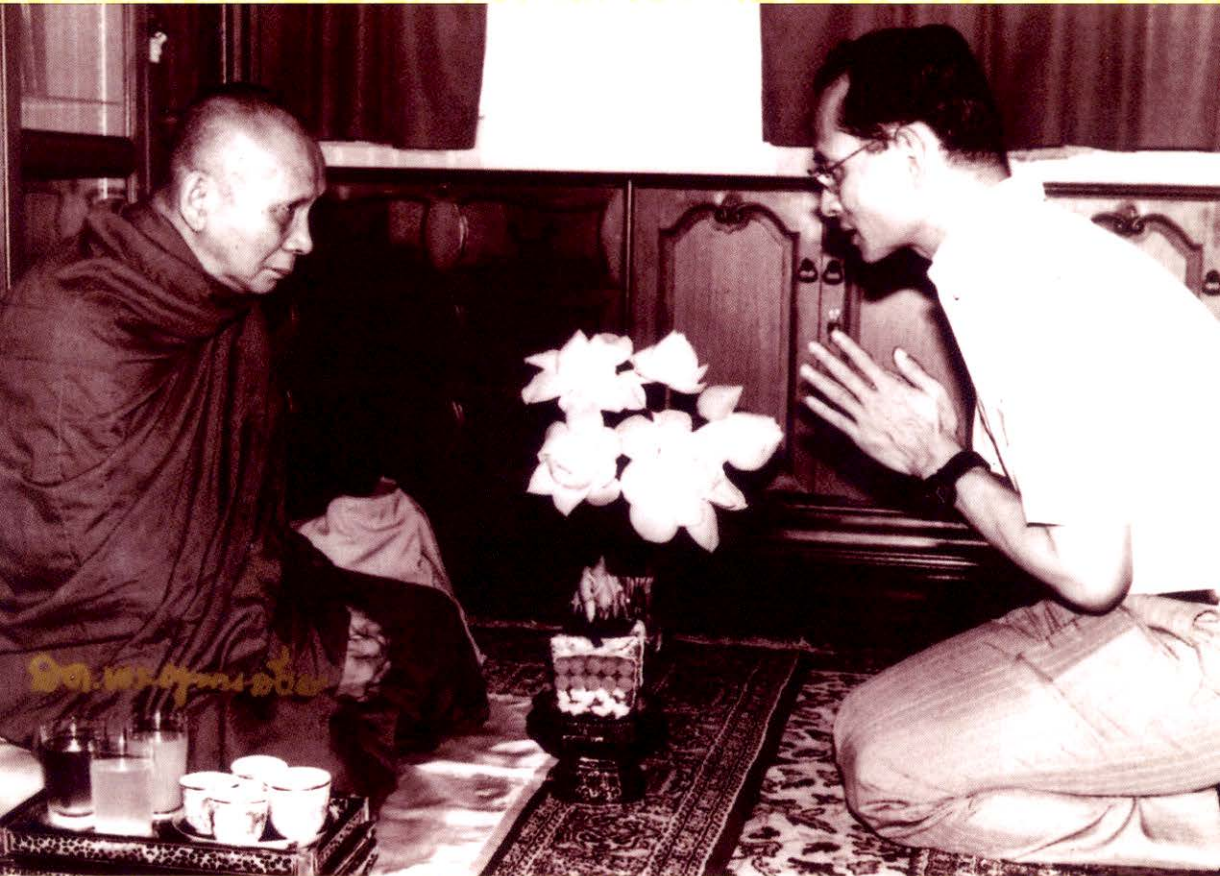
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาถวายสักการะ ณ
พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

๙๔ ..... พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

๑๕๘

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจรียา สมเด็จพระสังฆราช

๙๕ ..... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนทนารธรรมด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ๓ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต

๙๖ ..... รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีผูกพัทธสีมา วัดโพธิ์ศรี
จ.สิงห์บุรี

๙๗ พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ทรงถวายสักการะ
ณ ตำหนักคอยท่า ปราโมช

ในคราวที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระผนวช
เป็นพระภิกษุ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ และเสด็จประทับบำเพ็ญสมณธรรม ณ
วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๑๕ วัน เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ชนะดำรงสมณศักดิ์ที่
สมเด็จพระญาณสังวร ทรงได้รับอาราธนาให้ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ใน
พระราชพิธีทรงพระผนวช และทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นพระอาจารย์ถวายพระ-
ธรรมวินัยตลอดระยะเวลาแห่งการผนวช

๙๘ ..... สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพสุดา และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ถวายนมัสการ ณ ห้องประชุมสภาการศึกษา
มหามกุฏราชวิทยาลัย

๙๙ ..... พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และ
พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จมาถวายสักการะ ณ
ตำหนักคอยท่า ปราโมช

พระรูปผีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘
ณ ที่พักสงฆ์แห่งหนึ่ง ใกล้กับตำหนักทักษิณราชนิเวศ จ.นราธิวาส กล่าวกัน
ว่า พระรูปซึ่งมีฉากหลังเป็นฝาเรือนเสื่อลำแพนนี้ เป็นพระรูปผีพระหัตถ์
เพียงพระรูปเดียว ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฉายให้แก่เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระสังฆราช และมีการนำมาเผยแพร่อยู่ในปัจจุบัน

ในสมัยก่อน คราวใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
แปรพระราชฐานไปยังท้องถิ่นต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศเพื่อทรงเยี่ยมเยียน
ราษฎร หากมีวาระที่เหมาะสมมักทรงนิมนต์เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชให้เสด็จ
ไปประทับที่วัดหรือสำนักสงฆ์ใกล้ๆ เสมอ และในระหว่างนี้ พระองค์ก็เสด็จมา
ทรงสนทนารธรรมด้วยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเป็นเนืองนิตย์

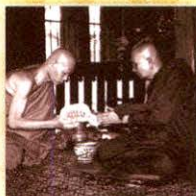
๑๐๑ ..... ทรงฉายที่สำนักสงฆ์ดอยบุญ ใกล้กับตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศ จ.เชียงใหม่ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่ ตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศ เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยคราวนั้น ทรงได้รับอาราธนาในนามนิตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ร่วมเสด็จ ด้วยเช่นเคย

๑๐๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมพระอาการ
เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก ณ ตึกเวชวิทยาสมาคมศิริพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

สหธรรมิกและ
พระบูรพาจารย์ด้านกรรมฐาน

๑๐๓ ..... เสด็จเยี่ยมพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ณ วัดถ้ำขาม จ.สกลนคร

๑๐๔

เสด็จออกบิณฑบาตพร้อมกับพระภิกษุสามเณรวัดป่าบ้านตาด เมื่อครั้ง
เสด็จไปพำนักเจริญภาวนา ณ วัดดงกล้าฯ ขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่
พระสาสนโสภณ

๑๐๕ ..... เสด็จเยี่ยมพระอาจารย์ชา สุภัทโท ณ ถ้ำแสงเพชร จ.อุบลราชธานี ในโอกาสเสด็จเยี่ยมวัดและพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. ๒๕๑๖ (ขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร)

๑๐๖ ..... เสด็จไปสรองน้ำพระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล) เมื่อครั้งทำบุญฉลอง
อายุ ๖ รอบ ณ วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์

๑๐๗ ..... เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ในพระราชทินนาม
ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงถวายเครื่องไทยธรรมแด่สมเด็จพระอริยวง-
ศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) สมเด็จพระสังฆราช
พระองค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ณ ตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร
เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๖

๑๐๘

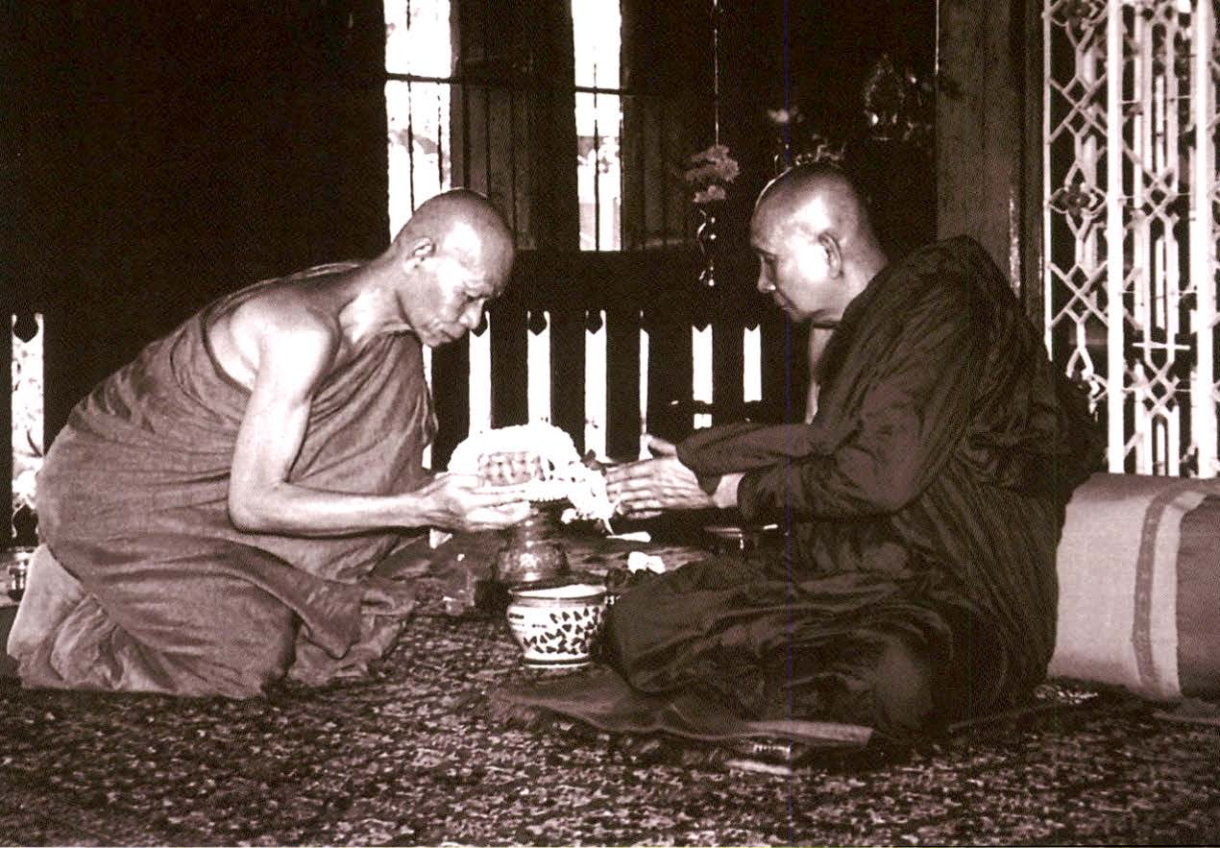
เสด็จเยี่ยมหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ณ วัดหินหมากเป้ง จ.หนองคาย

๑๗๔

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจரியฯ สมเด็จพระสังฆราช

๑๐๘ ..... เสด็จไปทรงถวายสักการะสมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวิหาร ในเทศกาล
เข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี

๑๑๐

พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อดุสิต ฐานิโย) ถวายสักการะ ณ วัดป่าสาละวัน
จ.นครราชสีมา

๑๗๖

๑๐๐ พรรษา ๑๐๐ พระจริยา สมเด็จพระสังฆราช

๑๑๑

เสด็จไปถวายสักการะพระศาสนโสภณ (โย ภุทธิโย) วัดเทพศิรินทราวาส
ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี

๑๑๒ ..... เสด็จเยี่ยมท่านพุทธทาสภิกขุ ณ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒

๑๑๓ ..... นายพระรูปกับพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) เมื่อ
ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ เสด็จไปพำนักเจริญภาวนา ณ
วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี เป็นประจำทุกปี คราวละเป็นสัปดาห์

๑๑๔ ..... หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน เฝ้าเยี่ยมพระอาการประชวร ณ ตึกกวีร-
..... ญาณสามัคคีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

๑๑๕

หลวงพ่อดุณ ปรีสุทโธ เฝ้าถวายสักการะ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระผู้เจริญพร้อม สมเด็จพระญาณ-**

สังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพฯ :

บริษัท ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒.

ส. สุทธิพันธ์. **รอยสรวลสมเด็จพระสังฆราช.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

บริษัท วี. พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕.

วัดบวรนิเวศวิหาร. **พิพิธภัณฑ์และห้องสมุดเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุดมศึกษา, ๒๕๕๖.

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช. **พระผู้สำรวมพร้อม.** กรุงเทพฯ : บริษัท

ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

<http://www.sangharaja.org>

<http://th.wikipedia.org>

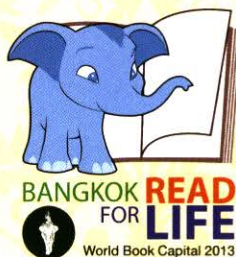
<http://www.watbowon.com>

กราบขอบพระคุณ ผู้กรุณาเอื้อเฟื้อภาพและข้อมูล

- สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
- พระราชรัตนมงคล (มนตรี อภิมนุญติโก) ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร
- พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย) ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร
- รศ.สุเชาว์ พลอยชุม ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ฯลฯ

สถาพรบุ๊คส์
ขอร่วมเป็นส่วนหนึ่งใน
โครงการกรุงเทพฯ
เมืองหนังสือโลก

23 เมษายน 2556 - 22 เมษายน 2557

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๗๐

e-mail : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

ผู้สนใจสั่งซื้อเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นธรรมทาน อภินันทนาการ หรือใช้ในการอบรมสัมมนา

ติดต่อ คุณกิงแก้ว ลิกชะไชย โทร. ๐๘ ๙๗๖๔ ๒๓๓๗, ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๕๕

หรือ ส่งโทรสารใบสั่งซื้อมาที่ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๗๐

“

ความทุกข์เกิดจากใจ ความสุขก็เกิดจากใจ
หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่า
ความทุกข์เกิดจากความคิด
ความสุขก็เกิดจากความคิด
ความคิดหรือใจจึงเป็นความสำคัญที่สุด
สำหรับทุกคน จะมีสุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่ใจ
อยู่ที่ความคิดของใจ ใจคิดให้ละเหตุทุกข์
การพูดการทำกรรมทั้งปวง
ก็จะเป็นการละเหตุทุกข์ ความทุกข์ย่อมไม่มี
ย่อมมีความสุข ย่อมเป็นสุข
ละเหตุทุกข์ได้เพียงไร ย่อมมีสุขเพียงนั้น

”

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก

“

พระพุทธศาสนานั้น เปรียบดังเพชรน้ำหนึ่ง เนื้อแข็ง
 บริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งสกปรกใดจะแทรกซึมเข้าไปในเนื้อเพชรได้
 ฉะนั้นฉันนั้นก็ไม่มี ความสกปรกใดจะแทรกซึมเข้าปะปนกับพระพุทธศาสนาได้
 ได้ก็แต่เพียงแวดล้อมอยู่ภายนอก ไม่มีบุญใดจะยิ่งใหญ่เท่าบุญที่เทิดทูนรักษาพระพุทธศาสนา
 จนกระทั่งเป็นที่เชื่อในหมู่ผู้ได้ประสบพบเห็นด้วยตนเอง
 ว่าแม้เมื่อถึงเวลาที่กรรมไม่ดีที่ทำไว้ส่งผล จะหลีกเลี่ยงไม่ได้
 แต่อานุภาพแห่งบุญที่ทำไว้ในพระพุทธศาสนา แม้มากเพียงพอบในปัจจุบัน
 ย่อมพิทักษ์รักษาให้ได้พ้นจากความเจ็บปวดทรมาน อย่างเป็นที่น่าประหลาดมาก

”

สมเด็จพระญาณสังวร
 สมเด็จพระสังฆราช
 สกลมหาสังฆปริณายก

ธรรมสภาพ
 สำนักพิมพ์ในเครือดาวพระจันทร์

24
 ดาวพระจันทร์

www.satapornbooks.com

หมวดปรัชญา-ศาสนา

ISBN 978-616-00-1136-0

9 786160 011360

พุทธปัญญา สร้างชีวิตมั่นคงยั่งยืน

ราคา ๒๕๐ บาท